

КРОНА

ГЕНДЕРНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР

ЯІ

1 / 2015 (37)



Г Е Н Д Е Р Н И Й Ж У Р Н А Л

Шановні читачки та читачі!

У попередньому номері гендерного журналу «Я» № 2 (36)/2014 ішлося про таке:

«ПАМ'ЯТІ ТОВАРИШКИ». Авторка: Ольга Плахотнік. Людмила Гусякова була однією з очільниць «Крони» від часу створення організації. Себе вона вважала «невидимою лідеркою», маючи на увазі готовність і вміння організувати справу без того, щоб бути увесь час на першому плані. Але без її внеску, без її самовідданої роботи «Крона» не була б такою, якою стала. С. 4-5.

«ГЕНДЕРНИЙ ВІДКАТ» ЧИ «ГЕНДЕРНИЙ ПРОРИВ»: ЕКСПЕРТНЕ ОПИТУВАННЯ». Редколегія «Я» запропонувала експерткам відповісти на два запитання щодо впливу останніх військово-політичних подій та суспільних зрушень в нашій країні на можливі гендерні демократичні перетворення у ній. С. 6-8.

«ВІЙНА/ВОНА»: ПЕРЕМАГАЄ ЛИШЕ ЖИТТЯ». Авторка: Аліна Курлович. Проект презентував роботи майже 50-тих українських художниць та письменниць, які реалізують текстову й аудіо-, відео- та візуальну репрезентацію арт-об'єктів, сконцентрованих довкола проблематики жіночого досвіду війни. С. 9-11.

«ЖІНКИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ». Авторка: Ірина Троян. Аналіз керівного складу органів місцевого самоврядування з урахуванням гендерної складової демонструє структуру розподілу владних позицій на місцях і наявність вертикальної гендерної сегрегації. С. 12-15.

«КРАЩІ ПРАКТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ НА РОБОТІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І УКРАЇНА». Авторка: Тамара Марценюк. Забезпечення гендерної рівності у професійній, робочій сфері доцільно розглядати на макро-, мезо- і мікрорівнях аналізу. С. 16-19.

«СВІТ В НЕРІВНОСТЯХ І ДОСЯГНЕННЯХ». Ведучий рубрики: Володимир Карпов. Резонансні тематичні новини з усього світу. С. 20-21.

«КАК ЕВРОМАЙДАН ОТПРАВЛЯЛ ЖЕНЩИН НА КУХНЮ». Авторка: Анна Гриценко. В риторике и практике Евромайдана отображались как традиционные консервативные настроения, так и прогрессивные европейские ценности. С. 22-26.

«ВО «БАТЬКІВЩИНА»: БАЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ». Авторки: Ірина Василенко, Валентина Колеснік, Вікторія



Мулявка. Гендерну політику ВО «Батьківщина» можна узагальнити як переважно теоретичну. С. 35-37.

«ГЕНДЕРНЕ КВОТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕМАСКУЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ У ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇНАХ». Авторка: Людмила Струк. Запоруками успішної імплементації гендерного квотування у постсоціалістичних державах були суворість санкцій та формулювання норми. С. 27-30.

«ЧИ Є ДЛЯ ЖІНКИ МІСЦЕ У ПОЛІТИЦІ АБО ГЕНДЕРНІ КВОТИ: БУТИ ЧИ НЕ БУТИ?». Авторка: Тетяна Карась. Хоча зміна суспільної думки стосовно імплементації гендерних квот чи зміни кількості жінок у Верховній Раді відбувається доволі повільно, прогрес все одно є. С. 31-34.

Електронну версію цього номера Ви можете знайти на нашому порталі www.krona.org.ua



ГЕНДЕРНИЙ ЖУРНАЛ «Я»

Журнал виходить із 2003 року

Засновник і видавець:
Гендерний інформаційно-аналітичний центр «КРОНА»

Головний редактор:
Олег Марущенко
oleg.maruschenko@gmail.com

Літературна редакторка:
Олена Малахова
omalakhova@ukr.net

Коректорка:
Ірина Міньковська

Фоторедакторка:
Ольга Андрусик

Верстка:
Валерій Степанов

Адреса редакції:
E-mail: center.krona@gmail.com

У разі часткового або повного передруку публікацій посилання на журнал «Я», авторок та авторів є обов'язковим.

За достовірність інформації відповідають авторки та автори матеріалів.

Редакція не завжди поділяє позицію авторок та авторів публікацій.

Фінансовий партнер видання:
Фонд імені Гайнріха Бьолля,
представництво в Україні
www.boell.org.ua

**HEINRICH BÖLL STIFTUNG
КИЇВ**

Електронну версію цього журналу, а також попередні номери можна знайти на нашому Гендерному порталі www.krona.org.ua.

Обкладинка представлена графічною ілюстрацією «La situation», яку виконав Ev.

Друк журналу здійснено видавництвом «Планета_Принт»
Наклад: 500 екз.

ЗМІСТ

Стор.

Тамара Марценюк
ГЕНДЕР І НАЦІЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ:
МАСКУЛІННОСТІ ТА ЄВРОМАЙДАН 2013-2014 4

Владимир Карпов
ПОЛИТИКА ИСКАЖЕНИЯ РОЛИ ЖЕНЩИН В
ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ СОБЫТИЯХ 10

Єлена Дудко
ПЕРЕСЕЛЕНКИ ТА ПЕРЕСЕЛЕНЦІ В УКРАЇНІ:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРЕШКОДИ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ 15

Віталіна Глушук
ПРО ГОМОФОБИЮ ПІД СОУСОМ «ПОЛІТИЧНОЇ АНАЛІТИКИ» 18

СВІТ В НЕРІВНОСТЯХ І ДОСЯГНЕННЯХ 20

Nadia Didyk
CAPITALISM – FEMINISTS' FRIEND OR FOE?! 22

Аліна Курлович
ЛЮДИНА БЕЗ ФУТЛЯРУ 26

Влада Котіна
МІСЦЕ ПІД СОНЦЕМ: З ДОСВІДУ ТРАНСГЕНДЕРНОСТІ 29

Александр Першай
СНОВА О ЯЗЫКОВОМ СЕКСИЗМЕ 32

Олена Малахова
ГЕНДЕРНОЧУТЛИВА МОВА VS ДИСКУРСИВНІ ВЛАДИ:
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ЛІНГВІСТИКИ В УКРАЇНІ 35

ГЕНДЕР І НАЦІЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: МАСКУЛІННОСТІ ТА ЄВРОМАЙДАН 2013-2014



ТАМАРА МАРЦЕНЮК

Нещодавні події в українському суспільстві, які отримали назву Євромайдан і стосувалися масових протестів у центрі Києва та інших містах України протягом листопада 2013 – лютого 2014 років, потребують не тільки героїзації (передусім, через масову участь у протестній активності), а й критичного переосмислення. Євромайдан називали не лише «зимою, яка нас змінила», а також важливою подією саме у житті українських чоловіків, які мали можливість продемонструвати свою мужність на «полі бою». Як зазначено в одному із онлайн-постерів: *«Нація існує, поки є чоловіки, готові за неї воювати»*. Подібні тлумачення ролі чоловіків у сучасному українському суспільстві, яке нещодавно пережило чергову

«Великий пласт негативу для чоловічого здоров'я зумовлений тим, що традиційна маскулінна ідеологія поєднує високі соціальні претензії на владу, статус, повагу тощо із виправданням і поетизацією вочевидь нездорового, але натомість «чоловічого» стилю життя, зокрема пияцтва, паління, невиправданих ризиків.»

«Революцію», потребує ретельнішого аналізу із застосуванням так званих критичних чоловічих студій (critical men's studies): дослідження чоловіків на основі соціально-конструктивіст-

ських ідей та критики біологічно-детерміністського підходу до пояснення чоловічих ролей.

У цій статті на початку я розгляну основні поняття критичних чоловічих студій – гегемонну маскулінність і кризу маскулінності, а також висновки теоретичного гендерного (передусім, феміністичного) аналізу національного дискурсу. Емпіричний матеріал статті – візуальний і текстовий матеріал про Майдан, розміщений у відкритому доступі. На основі зібраних емпіричних даних із медіа (у тому числі, соціальних – зокрема,

нальні ідентичності¹, які доцільно ретельніше проаналізувати.

Окрім того, у статті використані частини студентських есе на тематику «Гендер, нація і революція: маскулінності на Євромайдані», написаних у рамках курсу «Маскулінність і чоловічі студії», прочитаного восени 2014 року на кафедрі соціології Національного університету «Києво-Могилянська академія»². Загалом я звернула увагу на проблематику маскулінності та мілітаризму на Майдані, питання сексуальності та маскулінностей, а також стратегії «інакшуння» чоловіків



фейсбуку) проаналізовано медійний дискурс про події на Євромайдані, а також практики протестів.

Гендерні питання та участь жінок на Майдані були досліджені у статтях Олесі Хромейчук, Сари Філіпс, Ольги Онух, Анастасії Мельниченко, Дарини Попової, Ганни Гриценко, Ірини Виртосу та інших; блогах Марії Дмитрієвої, Ольги Веснянки, Надії Парфан, Марії Маєрчик тощо. Натомість, питанням маскулінностей на Майдані приділено менше уваги. До них зверталися Тетяна Бурейчак і Олена Петренко. Майдан – це гетерогенний простір, у якому переплетені гендерні та націо-

«поза барикадами».

Гегемонна маскулінність і криза маскулінності: теоретичні засади

Концепцію «гегемонної маскулінності» Р. Коннел вважають однією із ключових стосовно пояснення відносин між маскулінностями та емпіричного підтвердження факту того, що чоловіки – гетерогенна група. Авторка визначає гегемонну маскулінність, як *«конфігурацію гендерної практики, що втілює актуальну на даний момент відповідь на питання щодо легітимності патріархату, яка гарантує домінуюче становище чоловіків»*.

та субординацію жінок»³. На думку Р. Коннел, у певний проміжок часу певна форма маскулінності (яка визначається колективно та підтримується на інституційному рівні) домінує над іншими.

Р. Коннел розглядає такі відносини між маскулінностями: гегемонія, субординація, співучасть, маргіналізація. Гегемонна маскулінність – це маскулінність, що займає домінуючу позицію у певній моделі гендерних відносин. Вона не є стійкою позицією, схильна змінюватися. Окрім того, це владна позиція, яку слід повсякчас доводити, передусім, перед іншими чоловіками. Цитуючи основні ідеї праці Майкла Кіммела «Гендероване суспільство»⁴, слід зазначити, що недостатньо говорити про різні маскулінності (тобто, відмінності між чоловіками), слід акцентувати увагу на нерівностях (ієрархічних, владних відносинах між маскулінностями). Чоловіки відрізняються за низкою ознак, як-от вік, етнічна приналежність, сексуальна орієнтація, стан здоров'я, регіон походження тощо.

Убіологічно-детерміністському підході до пояснення гендерних відносин «бути чоловіком» означає «не бути жінкою». Маскулінність конструюється на противагу фемінності. У концепції гегемонної маскулінності Р. Коннел якраз відносини субординації передбачають підпорядкування «немаскулінних» ролей і образів чоловіків так званим «справжнім» чи «нормативним» (які не пов'язані із фемінністю). Ця гетеронормативність відтворюється також через поширення гомофобії – страху перед чоловіками (особливо у гомосоціальних середовищах), що аналізує Майкл Кім-

мел у своєму есе⁵.

Окрім нерівностей між чоловіками, зауважують також про інституційні привілеї, якими користуються чоловіки (так звані «патріархатні дивіденди»), які Р. Коннел застосовує у поясненні відносин співучасті, а також плату за маскулінність. У контексті «плати» чи «ціни», яку віддають чоловіки за привілейоване становище, слід проаналізувати явище кризи маскулінності – одне з найбільш популярних, особливо у пострадянському науковому дискурсі. Соціологиня Тетяна Бурейчак проаналізувала сучасні способи інтерпретації явища «криза маскулінності»⁶. Авторка привертає увагу до багатозначності тлумачення поняття «криза», зокрема, стосовно терміна «маскулінність». Якщо говорити про кризу ідентичності, то вона пов'язана зі змінами соціальних умов та складністю адаптації до них, що особливо актуально для пострадянських суспільств. З іншого боку, криза може розглядатися також і як перманентна ознака ідентичності. Соціологиня зауважує, що «незважаючи на певну змістовну розпливчастість, ідея кризи маскулінності міцно вкорінилася в академічному дискурсі та являє собою одну з найбільш часто обговорюваних проблем у ділянці сучасних гендерних досліджень». Розглянуто три теоретичні підходи у поясненні кризи маскулінності. Відповідно до історичного підходу, криза маскулінності пов'язана із трансформаціями суспільних уявлень про природу гендерних ідентичностей і структур, і це може спричиняти дискомфорт та опір чоловіків. У есенціалістському підході йдеться про деструктивні досвіди чоловіків, пов'язані з обмеженнями гегемонної маскулінності. У критичному підході зазначено про недостатність підстав для висновків про чоловіків у кризі або кризи маскулінності.

Дослідники і дослідниці надають різноманітні емпіричні докази явищу кризи маскулінності. Наприклад, Ігор Кон у статті «Гегемонна маскулінність як чинник чоловічого (не)здоров'я»⁷ піднімає важливі суспільні проблеми, які пов'язані із явищем ге-

гемонної маскулінності, як-от, схильність до ризикованої поведінки. І. Кон підсумовує: «Великий пласт негативу для чоловічого здоров'я зумовлений тим, що традиційна маскулінна ідеологія поєднує високі соціальні претензії на владу, статус, повагу тощо із виправданням і поетизацією вочевидь нездорового, але натомість «чоловічого» стилю життя, зокрема пияцтва, паління, невиправданих ризиків». Соціологиня Олена Стрельник у дослідженні інвалідності зазначає, що для чоловіків саме інвалід війни є гегемонною маскулінністю⁸.

У контексті поняття кризи маскулінності говориться про права чоловіків та дискримінацію чоловіків. Так, активіст руху за права чоловіків (men's rights movement) Уорен Фаррелл (Waren Farrell) у своїй відомій (антифеміністичній) праці «Міф про чоловічу владу»⁹ зазначає про те, що тіло чоловіка належить не йому, а державі, оскільки зазвичай чоловіки не мають вибору, йти воювати чи ні. Прихильники подібної позиції можуть цитувати статтю 6 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»¹⁰, у якій зазначено, що обов'язкова строкова військова служба для чоловіків, передбачена законом, не вважається дискримінацією за ознакою статі. Тобто, виходить, що

«Тіло чоловіка належить не йому, а державі, оскільки зазвичай чоловіки не мають вибору, йти воювати чи ні.»

українські чоловіки зобов'язані «йти у бій», особливо, коли ситуація в країні досить загрозлива.

Маскулінність доцільно також вивчати у зв'язку з націоналістичним дискурсом, саме з яким часто пов'язують революції та війни.

Гендерні аспекти національного дискурсу

Феміністичні дослідниці говорять про символічне конструювання нації у публічному дискурсі, в якому гендерні ролі поляризовані: чоловіча роль – це захист вітчизни, натомість жіноча – біологічне відтворення¹¹. Джоан Нейджел розглядає національну державу як маскулінну інституцію, досліджуючи «прихований історичний та сучасний зв'язок між чоловічою статтю





слідницький проект «Гендер, релігія і націоналізм в Україні». Одна із авторок розділу цієї праці Ганна Гриценко говорить про маскуліність як таку, важливими складовими якої є гомофобія та мізогінія. А національний дискурс охарактеризовано таким, що апелює до гендерної ідентичності людини – адже «справжня людина» *му*силь належати до незалежної нації, у якій встановлений певний гендерний порядок»¹⁶. У формулюваннях радикальних правих сексуальність, альтернативна гетеронормативному і гетеросексистському «порядку речей», є загрозою для «відтворення нації».

Якими ж були маскуліності на Євромайдані, особливо, у контексті національного дискурсу? Для цього спробуємо деконструювати образи та особливості «справжніх» і «несправжніх» чоловіків Євромайдану.

«Справжні» чоловіки Майдану: гегемонні маскуліності

«Ці події наших хлопців зробили справжніми чоловіками. Сміливими, сильними, вольовими! Ми самі колись їм дорікали браком мужності. Так от тепер вони всі такі, якими і мають бути чоловіки!»
(Українська співачка і волонтерка Майдану Марія Бурмака у своєму фейсбуці)

«Нація існує, поки є чоловіки, готові за неї воювати» – подібні цитати із онлайн-постерів ілюструють патріархатний та мілітарний дискурси на Майдані, який виключає із так званих «політик пам'яті» жінок. Патріархатний дискурс возвеличує смерть, героїзує та нормалізує насильство, адже сильні люди, переможці – мають владу і тому гідні пам'яті в історії.

Зі сцени Євромайдану лунали звернення до учасників і учасниць протестів на зразок «Народне військо», «Козаки» тощо. Характерною для патріархатного дискурсу є використання тематики козацтва як так само сугубо маскуліної та мілітарної спільноти: *«Апеляції до козацтва також набули неабиякої популярності під час Євромайдану... Водночас ні для кого не секрет, що українське козацтво репрезентується як виключно маскулінна спільнота, роль жінки в якій маргіналізована або символічна. Представлення сучасних українців*

та державністю»¹². Так, «справжніми акторами» націоналістичної боротьби є чоловіки, які захищають свою свободу, честь, батьківщину та свою жінку. Авторка зазначає: *«Маскуліність та націоналізм добре доповнюють одне одного, сучасна форма західної маскуліності з'явилася приблизно в той самий час і в тому самому місці, що й сучасний націоналізм»*.

Говорячи про сексуальність і мілітаризм у націоналізмі, Джоан Нейджел говорить про «сексуально забарвлену природу війни», про зображення ворога на війні (надаючи приклад того, що війни та національні конфлікти демонструють картини чоловіків-ворогів в образах сексуальних демонів, які гвалтують жінок нації або євнухів без чоловічої потенції). Феміністська дослідниця міжнародних відносин Спайк Петерсон (V. Spike Peterson) вивчає націоналізм не лише як гендероване явище, а як гетеросексистське (heterosexist) – тобто таке, що визначає за норму гетеросексуальну ідентичність, практики та відносини¹³.

Інституції, якими керують переважно чоловіки, продукують і відтворюють норми і практики, пов'язані з маскуліністю та гетеросексуальністю, як зауважує шведська дослідниця питань армії та оборони Анніка Кронсель (Annica Cronsell)¹⁴. Авторка доходить висновку, що включення навіть небагатьох жінок у маскуліну структуру призводить до зміни в цих структурах, адже присутність жінок робить питання гендеру загалом і маскуліності зокрема більш видимим.

Те, що раніше замовчувалося і сприймалося як норма, із приходом жінок – підважується.

Вивчаючи владні стосунки на перетині понять «гендер – нація» Ніра Ювал-Девіс зазначає про гетерогенність чоловіків і жінок: *«Усупереч тому, що закладено в поняття патріархату, зазвичай жінки не є лише пасивними реципієнтами у гендерних стосунках і мають певний вплив на їх формування. Найважливішим, мабуть, є те, що не всі жінки є гнобленими і / або приневоленими у той самий спосіб і однаковою мірою, навіть у тому ж суспільстві і в певний конкретний момент»*¹⁵. Такі думки якраз підтримують теорію гегемонної маскуліності.

«За великим рахунком, люди на Майдані не знали, що ЛГБТ творять революцію разом з іншими. Деякі хлопці з гей-спільноти полягли від снайперських куль. Оберігаючи приватне життя наших товаришів, їхніх родин і бойфрендів, ми не можемо розголошувати прізвища загиблих.»

Чи не першою спробою критичного осмислення соціальних проблем сучасного українського суспільства, пов'язаних із діяльністю релігійних і націоналістичних організацій, є до-

як нащадків козаків відтворює цю андроцентричну візію української нації»¹⁷. Марія Маєрчик критикує Майдан, який «перетворився в парад маскулінностей і побутової мізогінії»¹⁸, зауважує про гендерне іншування, яке «досягло свого апогею в цехах нарізання канапок, у жартах зі сцени про жінок, в кепкуванні та в риториці про «справжніх козаків, які не сидять вдома як жінки», і внутрішньомайданівських закликах на кшталт цього: «Проводиться набір дівчат для підняття позитивного настрою козаків з Євромайдану».

Про маскулінність націоналізму Анна Гриценко пише у статті «Як Євромайдан відправляв жінок на кухню»¹⁹. Авторка зазначає, що у протестному процесі помітним був дуальний розподіл: «чоловіки – за насилля», жінки – за мир». Про гендерований розподіл праці на Євромайдані також йдеться в статті «Матері та доньки Майдану: гендер, репертуари насильства та розподіл праці в українських протестах»²⁰.

У своєму нещодавньому дослідженні питань прав людини для ЛГБТ на Євромайдані²¹ я зазначала, що легітимація участі в Майдані, який перетворився на простір війни, відбувається передусім через засвідчення факту героїчної смерті. «За великим рахунком, люди на Майдані не знали, що ЛГБТ творять революцію разом з іншими, – зазначає Святослав Шеремет. – Деякі хлопці з гей-спільноти полягли від снайперських куль. Оберігаючи приватне життя наших товаришів, їхніх родин і бойфрендів, ми не можемо розголошувати прізвища загиблих».

Ксенія Адамська в своєму есе для курсу «Маскулінність і чоловічі студії» зауважує, що одним з різновидів Євромайданної маскулінності був образ сильного, дисциплінованого, компетентного воїна. Типовим представником цієї умовної групи є військовий або ветеран війни в Афганістані.



Цих чоловіків-воїнів можна певною мірою охарактеризувати поняттям «традиційної» чоловічості – такої, що передбачає розвинену фізичну силу, атлетичну неастенічну тілобудову, внутрішній спокій і небагатослівність, рішучість і організованість. В інтерв'ю «Дзеркалу Тижня» ветеран-афганець Ігор Івженко згадує: «...тут стоять люди, які були «за рікою» і які не відступлять...», «...в нас є досвід самоорганізації... оскільки як військові люди розуміємо, що треба діяти в складі підрозділів». Тобто, деякі з цінностей гегемонної маскулінності – рішучість стояти до кінця, компетентність, обізнаність.

Взірцем гегемонної маскулінності також є образ «козака» Михайла Гаврилюка, який вистояв припинення міліціонерів. У своєму есе Олена Копиткова пише: «Образ гегемонної маскулінності, втілений у Михайлі Гаврилюку, демонструє фізично сильного чоловіка, який виступає захисником своєї нації, а також є непохитним та непокірним навіть в умовах приниження. Про його фізичну силу свідчить не лише те, що він був хорошим метальником коктейлів Молотова, а й коментар ведучої ТСН на каналі «1+1» Юлії Бориско в інтерв'ю із сучасним козаком: «ви у хорошій фізичній формі». Незважаючи на те, що він зазнав приниження у полоні, його героїчний образ в очах суспільства лише підви-

щився – він став відомим активістом, який заради своєї нації не лише стояв на Майдані, співаючи пісень, але й пройшов жорстке випробування пономом, після чого з новими силами продовжив цю боротьбу на Євромайдані. Він вийшов із ситуації та отримав певний образ переможця, який був продемонстрований в агітаційному відео партії «Народний фронт», де він стверджує, що переможе систему та корупцію.

Анастасія Дема в есе «Жінки на Майдані – загроза маскулінності українського

чоловіка» наводить приклад того, як жінки також відтворюють традиційні гендерно-рольові очікування. Так, жінки на Луцькому Майдані активно засуджують пацифізм чоловіків, закликаючи їх їхати на Євромайдан, адже: «боягузам не місце поруч з нами!». Зневага чоловіків за пацифізм підсилює образ чоловіка-воїна, захисника, героя, який повинен здійснювати подвиги.

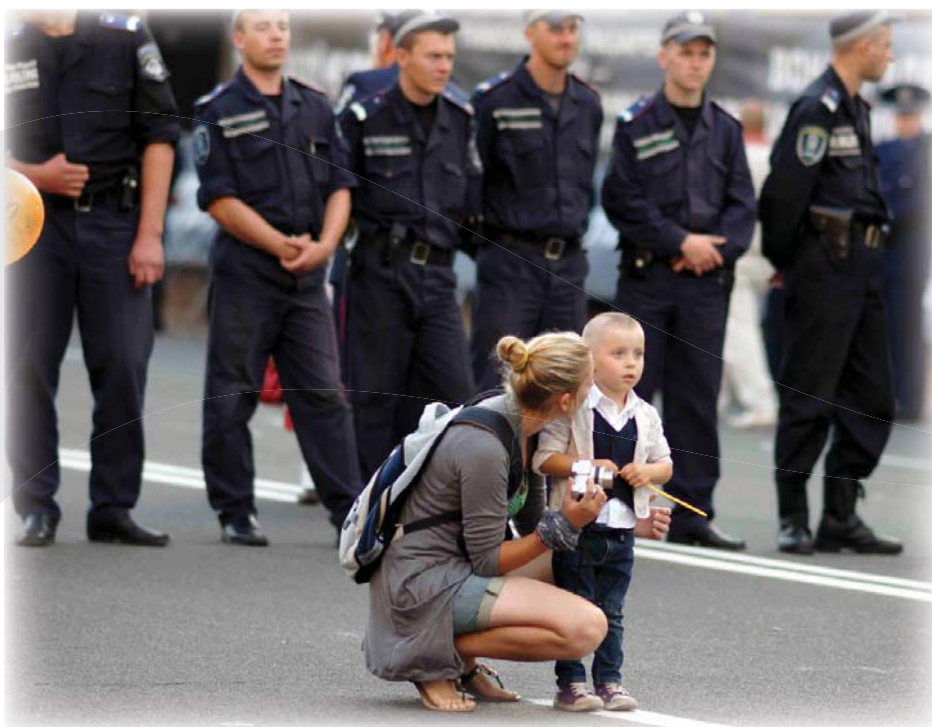
Героїчна маскулінність протиставляється домашнім обов'язкам, які не слід виконувати «справжньому» чоловікові. Про чоловіків на Майдані можна було почути фрази на зразок: «Українському чоловікові потрібно не менше місяця, аби прибити вдома полічку, і не більше дня – аби збудувати барикаду». Тобто, маємо знову ж таки популяризацію гендерно-рольового стереотипу та відтворення реальної ситуації із хатньою роботою, до якої так мало, порівняно з українськими жінками, залучені чоловіки.

«Несправжні» чоловіки: субординовані маскулінності «поза барикадами»

«Ваш чоловік не йде на Майдан, бо там «дуже небезпечно»?
Не забудьте його привітати із 8 березня!»

(Листівка Майдану)

Патріархатний дискурс стосовно гендерних ролей накладає обмежен-



ганяти на протести». Навіть було придумано так звану «Диванну сотню Самооборони», про яку зазначено, що це «спецагін самооборони Київського Віча з інформреагування та троллінгу лежачих військ супротивників». Галина Батринчук у своєму есе аналізує образи чоловіків –представників Диванної сотні, зазначаючи про осуд і невизнання їх зі сторони суспільства, маркування як таких, що «лише розводили демагогію, воюючи в коментарях у соцмережах. Диванні воїни можуть поділитися як на тих, що приносять користь (хакер, адмін корисної спільноти, журналіст тощо), так і на тих, хто сіє паніку, репостить новини без розбору, тим самим поширюючи неперевірену інформацію, шкодить суспільству і країні в інформаційній війні». Як бачимо, чоловіків «поза барикадами» навіть було класифіковано відповідно до їхньої поведінки за кри-

ня для чоловіків і маскуліностей, які обов'язково повинні бути патріотичними і мужніми, тобто, «справжніми». Ця риса конструюється також за допомогою стратегій інакшування – виокремлення так званих «несправжніх» чоловіків. У дослідженні про сексизм на Майдані Дар'я Попова зазначає: «Також уявлення про героїзм виключно як вступ у прями протистояння з ворогами змушує знаходити цих «ворогів», щоб ствердити себе як героя. Прикладом такого явища є «зачистки» території Майдану від «тітушок», які не завжди мали під

собою підстави. Чоловіки в охороні визначали, хто є «тітушкою», а хто – ні, тому вони могли означити як ворога кого завгодно. «Ворогами» свого часу стали і профспілкові активісти брати Левіни, напад на яких був скоєний саме з легкої руки ультраправих охоронців Майдану»²². А провокаторів на Майдані від буцімто ЛГБТ-спільноти називали «гей-тітушками».

Із чоловіків, які не були на барикадах, відверто глузували у соціальних мережах. У медіа можна було читати статті із заголовками «Активістка Автомайдану: Чоловіків треба ви-

«Диванна сотня» протиставляється нормативному образу революціонера. Вони зображені не лише як такі, що не здатні проявити насилля, хоча бажають, щоб це насилля скоювалося іншими людьми, але в рамках власної ідеї.»

терієм «суспільної користі».

Аліна Харченко в есе про диванну сотню «Номо divanius» цитує статтю Романа Чайки «Війна чи канікули?»: «Але найгіршою «п'ятою колоною» таки є своя, доморощена. Люди, які усі убивства, тортури, викрадення «бандами Януковича» переглядали, як багатомісячний телевізійний серіал, тепер раптом стали активними критиками усіх і уся. Ця така собі «диванна сотня» тепер найзавзятіше вимагає крові, трупів. Кричить – ведіть війська в атаку! Тобто, вимагає продовження «свого» серіалу. Кількість «радників» та «професіоналів» у соцмережах вже не менша, ніж армія московських мережових тролів та ботів». У цьому вислові ми бачимо, що «диванна сотня» протиставляється нормативному образу революціонера – як за настроєм повідомлення, так і за змістом. Вони зображені не лише як такі, що не здатні проявити насилля, хоча бажають, щоб це насилля скоювалося іншими людьми, але в рам-



ках власної ідеї.

Маскулінність, сексуальність і революція

Нормалізація і легітимація гетеросексуального протестного простору також відбувається шляхом використання *гендерованих романтичних сценаріїв*. Несподівано з'явилися нові сюжети для відомих фантиків жуйки «Love is ...», серед яких текст «*Кохання це – робити революцію разом*». На Майдані з'явилися відеорепортажі про «Неймовірні історії кохання, які створив Майдан», кілька разів гуляли справжні «революційні» весілля.

«Євромайдан виявився хорошою нагодою для чоловіків відтворити нормативні уявлення про маскулінність – героїзм, патріотизм, мужність...»

«Справжні» чоловіки потребують вдовольняти свої сексуальні потреби, тому у соціальних мережах з'являлися повідомлення на зразок: «*Потрібна секс-партнерка, волонтерка з чудовим настроєм і не закомплексована! Я на Майдані з 2 грудня і по цей день, без виїзду за межі Києва*».

Жіноча сексуальність – це те, що «споживається» лише «своїми» чоловіками, а не «ворогами». У березні 2014 р. у ЗМІ з'явилася новина про те, що українські дівчата вирішили ввести секс-санкцію «Не дай росіянину». Дівчата випустили майки з логотипом – складеними долонями, що символізують вагіну, та сфотографувалися у них.

Мілітаризація суспільства і радикалізація насильства сприяє *гомофобії*, яка траплялася також і на Євромайдані. У протестному просторі поширювалися наліпки «Янукович Підарешт», розроблені партією «Демократичний Альянс». А на сайті партії також фігурує новина «ДемАльянс та 1000 майданівців виклали слово ПІДАРЕШТ на Хрещатику». За період Євромайдану спостерігалися такі гомофобні дії, як «розгром двох ЛГБТ-клубів у центрі Києва націоналістичними учасниками Євромайдану», «жорстоке побиття двох геїв десь поблизу Майдану людьми з Самооборони»²³.

Замість висновків

Євромайдан виявився хорошою нагодою для чоловіків відтворити нормативні уявлення про маскулінність – героїзм, патріотизм, мужність тощо. Окрім того, відмінності та нерівності між маскулінностями у контексті

національних ідентичностей доцільно пояснити теоріями гегемонної маскулінності та кризи маскулінності. Зокрема, гегемонна (чи нормативна) маскулінність відтворювалася шляхом інакшування субординованих маскулінностей («несправжніх» чоловіків). Не можна оминати тематику сексуальності у контексті маскулінностей і мілітаризму, до якої слід віднести також проблематику насильства та ієрархій.

Чи дійсно Євромайдан став можливістю для українських чоловіків реабілітувати власну маскулінність? Мені найбільше до вподоби критичний підхід у поясненні явища кризи маскулінності, у якому йдеться про недостатність підстав для висновків про чоловіків у кризі або кризу маскулінності. Хоча зрозуміло, що в українському суспільстві деструктивні чоловічі сценарії поки що перемагають над так званими конструктивними сценаріями виходу із кризи маскулінності (переоцінка ідей гегемонної маскулінності та владних патріархатних відносин у суспільстві, більш активне залучення до доглядової праці, пропагування егалітарних відносин тощо).



- ¹ Марценюк Т. О. Гендерна соціологія Майдану: роль жінок у протестах // Постсоціалістичні суспільства: різноманіття соціальних змін. Матеріали Сьомих Міжнародних соціологічних читань пам'яті Н.В. Паніної та Т.І. Заславської / За наук. ред. Є.І. Головахи та О.Г. Стегнія. – К.: Інститут соціології НАН України, 2014. – С. 146-160.
- ² Марценюк Т. Маскулінність та чоловічі студії: робоча навчальна програма дисципліни, 2014-2015 навчальний рік / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», 2014. – 13 с. Режим доступу: <http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/handle/123456789/3306>.
- ³ Коннелл Р. На захист маскулінності // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2003. – № 27. – С. 49-70.
- ⁴ Кімел М. Гендероване суспільство / Майкл С. Кімел; [пер. з англ. Сусанна Альошкіна; наук. ред. Світлана Оксамитна]. – К.: Сфера, 2003. – 490 с.
- ⁵ Кімел М. Маскулінність як гомофобія: страх, стыд і молчання в конструюванні гендерної ідентичності // Насладження быть мужчиной: западные теории маскулинности и постсоветские практики / Под ред. Ш. Берд и С. Жеребкина. – СПб.: Алетейя, 2008. – С. 38-57.
- ⁶ Бурейчак Т. Погані часи для чоловіків? Соціологічні інтерпретації кризи маскулінності / Тетяна Бурейчак // Соціологія: теорії, методи, маркетинг. – 2011. – № 1. – С. 79-94.
- ⁷ Кон І. Гегемонна маскулінність як чинник чоловічого (не)здоров'я // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2008. – № 4. – С. 5-16.
- ⁸ Стрельник Е. Гегемонная маскулінність и инвалидность: конфликты идентичностей и ресурсы их преодоления // Способы быть мужчиной: Трансформации маскулинности в XX веке / ред.-сост. И.Н. Тартаковская. – М.: Звенья, 2013. – С. 216-224.
- ⁹ Farrell W. The Myth of Male Power. – N.Y.: Simon and Schuster, 1993.
- ¹⁰ Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. № 2866-11 Yuval-Davis N. Gender and Nation. – SAGE Publications Ltd., 1997.
- ¹¹ Нейджел Дж. Маскулінність та націоналізм; гендер та сексуальність у творенні націй // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2003. – № 27.
- ¹² Peterson S.V. Sexing Political Identities / Nationalism as Heterosexism // International Feminist Journal of Politics. – 1999. – Vol 1. – № 1. – P. 34-65.
- ¹³ Kronsell A. Gendered practices in institutions of hegemonic masculinity // International Feminist Journal of Politics. – 2005. – Vol. 7. – № 2. – С. 280-298.
- ¹⁴ Ювал-Дейвіс Н. Теоретичні міркування про гендер і націю // Гендерний підхід: історія, культура, суспільство / під ред. Л. Гентош, О. Кись. – Львів: ВНТЛ-Класика, 2003. – С. 211.
- ¹⁵ Гендер, релігія і націоналізм в Україні / ред. Г. Ярманова. – К.: Heinrich Böll Stiftung Warsaw, 2012. – С. 133.
- ¹⁶ Бурейчак Т., Петренко О. Каналки, Січ та «бандерівки» / Zahid.net, 8 січня 2014 р. Режим доступу: <http://eb.by/4V4T>.
- ¹⁷ Маєрчик М. Захоплення логік / Світ без жінок // Критика. 25 січня 2014. Режим доступу: <http://krytyka.com.ua/community/blogs/zakhoplennya-lohik-svit-bez-zhinok>.
- ¹⁸ Гриценко А. Как Евромайдан отправлял женщин на кухню // Гендерный журнал «Я» [спецномер «Гендер і політика»]. – 2014. – № 2 (36). – С. 22-26.
- ¹⁹ Onuch O., Martsenyuk T Mothers and Daughters of the Maidan: Gender, repertoires of violence, and the division of labour in Ukrainian protests // Social, Health, and Communication Studies Journal (Contemporary Ukraine: A case of Euromaidan). – Vol. 1(1). – 2014. – P. 80-101.
- ²⁰ Марценюк Т. Права людини для ЛГБТ спільноти і Євромайдан 2013-2014 // Журнал соціальної критики «Спільне». – 15 жовтня 2014 р. Режим доступу: <http://commons.com.ua/prava-lyudini-dlya-lgbt-spilnoti-i-yevromajdan-2013-2014>.
- ²¹ Полова Д. Сексизм на Майдані / Журнал соціальної критики «Спільне», 3 жовтня 2014 р. Режим доступу: <http://commons.com.ua/seksizm-na-majdani>.
- ²² Марценюк Т. Права людини для ЛГБТ спільноти і Євромайдан 2013-2014 // Журнал соціальної критики «Спільне». – 15 жовтня 2014 р. Режим доступу: <http://commons.com.ua/prava-lyudini-dlya-lgbt-spilnoti-i-yevromajdan-2013-2014>.

ПОЛИТИКА ИСКАЖЕНИЯ РОЛИ ЖЕНЩИН В ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ СОБЫТИЯХ (НА ПРИМЕРЕ ИЗОБРАЖЕНИЯ В СМИ ЕВРОМАЙДАНА И ВОЙНЫ НА ВОСТОКЕ УКРАИНЫ)



ВЛАДИМИР КАРПОВ

Уже больше года украинское экспертное сообщество по крупицам собирает и анализирует информацию об участии женщин в революционных событиях и войне на востоке страны. Многомерность проблемы «женщины в революции и войне» поражает, так как затрагивает комплекс вопросов, от ответов на которые зависит то, какой мы увидим Украину в ближайшей и более отдаленной перспективе. «Не было бы счастья, да несчастье помогло» – именно этими словами можно охарактеризовать актуальные события в новейшей истории Украины. Несчастье, которое, как все мы надеемся, заставит нас измениться, сделает сильнее, откроет новые, в других обстоятельствах – недостижимые перспективы.

Это же касается и роли женщин: возможно, наше время перемен будет использовано наиболее целеустремленными группами активисток, которые впишут свои имена и достижения уже не просто в новейшую «history» Украины, а в новейшую «herstory», причем в публичных сферах, в самом эпицентре политических и социальных трансформаций.

Почему же, в таком случае, спустя год после событий на Евромайдане, аннексии Крыма и начала гибридной войны России против Украины, из-

вестная активистка Мария Берлинская, рассказывая о женщинах в зоне боевых действий, указывает на то, что «самой большой проблемой является то, что женщин не видят»? Более того, вынуждена подтверждать очевидное: «женщины воюют ровно столько – сколько воюет человечество» и «женщины есть (имеется ввиду: женщины есть в зоне боевых действий и воюют – прим. авт.)»¹.

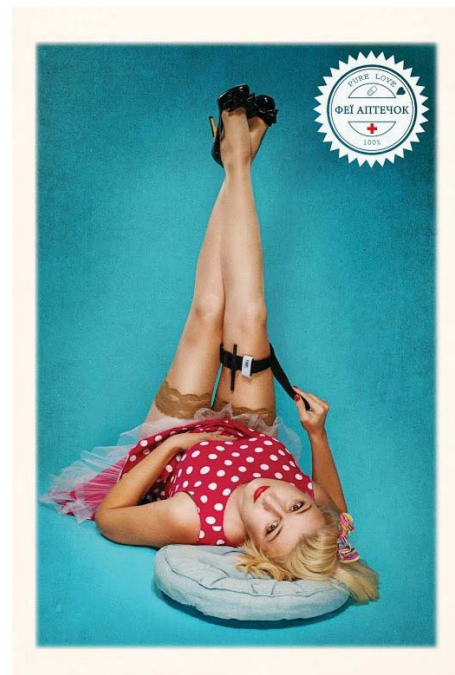
Если анализировать украинские медиа, то в течение года регулярно появлялись статьи и телевизионные новостные сюжеты о женщинах на войне, а будучи приуроченной к 8 марта этого года, данная тема стала обсуждаться еще чаще. Выделилась целая плеяда исследовательниц, изучавших участие женщин в Евромайдане, а теперь – и войне. Проводились и продолжают организовываться многочисленные тематические мероприятия. Непосредственные участницы событий делились личным опытом на встречах, наподобие тех, что устраивались представительницами Женской сотни имени Ольги Кобылянской (в виде «Женского культурного десанта»)². Организовывались арт-проекты: фотовыставка «Женщины Майдана», посвященная украинским женщинам, которые принимали участие в массовых акциях протеста в Киеве с ноября 2013-го по февраль 2014-го³; проект-исследование «Война/ОНА», посвященный переосмыслению войны с позиции женского⁴. Накануне 8 марта состоялась и открытая лекция исследовательницы женской истории Франсуазы Тебо «Женщины Европы в войне: 1914-1918»⁵, и вечер курдского феминизма, посвященный борьбе курдских женщин против «ИГИЛ» и патриархатного общественного порядка в целом⁶, и пресс-конференция «Необъявленная война: роль женщин в сложное для страны время»⁷. Этот перечень не является полным, но даже упомянутое здесь указывает на то, что анализ проблемы «женщины и война» ведется с помощью различного методологического инструментария, а

также не ограничивается украинским контекстом.

И, тем не менее, Мария Берлинская абсолютно права – женщин не видят. Что это значит?

Занимательная «ксенобиология»

Восприятие женщины в условиях войны (революции) обусловлено тем, какие роли отведены ей в мирное время. Однако понимание роли женщин в социуме затруднено рядом стереотипов, главный из которых – что женщины и мужчины значительно различаются между собой – стал частью массового сознания во многих патриархатных культурах. Утверждения о



Одна из открыток-инструкций для бойцов АТО, выполненная проектом «Феу аптечек»

том, что мужчины и женщины думают по-разному, у мужчин в большей мере развита логика, а у женщин – интуиция, а также многие другие – не воспринимаются критично, а наоборот – принимаются как аксиома. Такое восприятие различий известно как гендерная поляризация, а американский исследователь Майкл Киммел в шутку назвал его «межпланетарной теорией

гендерных различий»: люди двух полов описываются так, будто являются существами с разных планет. Будто все женщины мыслят и действуют абсолютно одинаково и не имеют различий между собой (являются идеальной гомогенной группой), а мужчины являются отличными от женщин, но точно также подобными между собой.

Современная гендерная теория располагает достаточными доказательствами того, что представления о наличии таких, якобы фундаментальных, различий необходимы для того, чтобы объяснить и оправдать сложившееся гендерное неравенство, неравный доступ мужчин и женщин к власти и другим ресурсам. Так, доминирующие в украинском обществе патриархатные отношения определяют женщине второстепенную роль относительно главенствующей роли мужчины. Для последних полем деятельности является наиболее значимая в социуме публичная сфера, к которой относятся, в первую очередь, политика и экономика, мужчины же занимают большинство высокостатусных и высокооплачиваемых должностей. Женщинам оставляют приватную сферу, к которой относятся семья и воспитание детей, неоплачиваемый домашний труд либо малооплачиваемая работа со «стеклянным потолком».

Почему женщины на Евромайдане были «чужими среди своих»?

Таким образом, невидимость женщин в патриархатном обществе – не случайный изъян, а **политика исключения** и сознательного набрасывания на них покровы невидимости, искажающего их реальную роль в обществе, конечная цель которой – не допустить женщин как группу к перераспределению ресурсов и власти.

Несмотря на то, что с первых дней Евромайдана женщины выступили в качестве активных гражданок, небезразличных к собственному будущему и будущему своей страны, были широко представлены среди протестующих – 44 %⁸ (во время жесткого противостояния протестующих и силовых структур представленность женщин снизилась до 12 %⁹), в массовом сознании они не воспринимались как революционерки. Исключение женщин из революционных рядов происходило на разных уровнях. Здесь имело место и недопущение женщин на барри-

кады, что объяснялось заботой об их безопасности. Здесь было и снисходительное отношение к работе на кухне, которая, безусловно, была важна, но не достойна «настоящего» революционера. И общее непризнание роли женщины, как полноправной революционерки, максимум – как помощницы и вдохновительницы революционера. Многочисленные свидетельства подобной дискриминации представлены в публицистических материалах Катерины Сергацковой и Ирины Виртосу, а также в исследованиях и наблюдениях Татьяны Бурейчак, Елены Петренко, Тамары Марценюк и многих других.

Так, Т. Бурейчак и Е. Петренко указывают, что каналом легитимации разделения мужских и женских ролей служили традиционные представления о мужчинах и женщинах, а также героические символы национально-освободительной борьбы: казачества и УПА. В этом контексте мужчинам отводилась роль воинов и защитников, и их место было на передовой, на баррикадах, а женщинам традиционно оставалась работа в тылу. Именно героизация мужских ролей делает еще менее заметным и еще более унижительным женский труд в тылу, который в массовом восприятии сводился к обслуживающему труду, малопрестижному и в мирное время. За женщинами закреплялось приготовление бутербродов, уборка и медицинская помощь, поднятие духа «настоящих» революционеров. Нередки были объявления, подобные этому: «Дорогие женщины! Если вы видите беспорядок – уберите. Революционерам будет приятно!». Не менее унижительным было и исключение из рядов активных борцов на передовой. Вот как об этом пишет Анастасия Мельниченко: «Проблема с недопуском женщин на баррикады заключалась как раз в том, что в этой ситуации женщин не рассматривали как полноценных ответственных людей»¹⁰.

По наблюдениям Т. Марценюк, во время протестов на ряде постеров Украина изображалась в виктимных образах женщины: в национальной символике, но при этом была опутана колючей проволокой¹¹, а значит, требовала помощи и защиты.

Очевидно, что в патриархатном обществе женщины становятся невидимыми специфическим образом – они видны, но под удобным для патриархата ракурсом. Культивируемые

патриархатной культурой образы «матери», «Берегини», «хозяйки», «красавицы» становятся той доминирующей феминностью, которая отрицает саму возможность «нетрадиционных» жизненных траекторий женщин, маргинализирует те роли, которые способны конкурировать с доминирующей маскулинностью. Патриархатная версия роли женщины лишает женщин как социальную группу собственной политической программы. Получается, одним из смыслов тезиса «женщин не видят» является указание на то, что происходит замалчивание женских требований, политических программ, феминистского дискурса.

Не будучи гомогенной группой, женщины вышли на Евромайдан с различными лозунгами, но столкнувшись с сексизмом и патриархатными практиками (и задавшись вопросом, а в чем же тогда революция?), часть из них осознала и поддержала феминистский дискурс и требования равноправия. Другими словами, Евромайдан можно рассматривать как пример «двух фронтов борьбы» для женщин, которые вышли на социальный протест с лозунгами, общими с другими группами протестующих, а также со своей политической программой за равноправие. Которая, как показала практика, могла не восприниматься соратниками и соратницами по борьбе с криминальным режимом.

Многие из женских инициатив на Евромайдане действовали вне феминистского дискурса, изначально сформировавшись как продолжение профессиональных навыков их создательниц, и позволяли им оказывать медицинскую, юридическую, психологическую и другие виды помощи. Другие низовые инициативы были осознанным шагом их создательниц, которые столкнулись с дискриминацией и были вынуждены подготовить альтернативную площадку для своей деятельности. В любом случае, все эти инициативы способствовали повышению женской активности, делали женское участие в революции более заметным.

Наряду с мужскими парамилитарными объединениями, формировались женские: 39 Женская сотня Самообороны; женская чета 16 сотни Самообороны Майдана и стоящая особняком феминистическая Женская сотня имени Ольги Кобылянской. Так же,



Плакат Святослава Пащука из серии «Сепаратизм вредный для Вашего здоровья»

как и мужчины, женщины доставляли строительные материалы на Майдан и принимали участие в строительстве баррикад. Были созданы альтернативные Сотни на Майдане (не парамилитарной направленности): Творческая, Информационная, Аналитическая, Волонтерская, Ангельская, а также инициативы в регионах Украины: Женская сотня Запорожья, Сестринская Сотня Днепропетровска. Проводились феминистические акции: Ночь женской солидарности. Евромайдан SOS, «Открытый университет» Майдана, библиотека Майдана. Инициатива Надежды Парфан «Половина Майдана: Женский голос протеста», инициатива Кристины Бердинских «€ – люди», издание Ирины Виртосу «Майдан. Женское дело». Все эти инициативы ставят под сомнение жесткое разграничение того, что считать женским, а что мужским, утверждают, что женщины могут быть защитницами, активными участницами публичных выступлений и что ролей и сфер приложения своих усилий может быть множество.

Секс-бомбы в прокрустовом ложе

Искажение роли женщин происходило не только во время Евромайдана, но прослеживается и в восприятии образа женщины на войне. Даже простейший анализ материалов в СМИ позволяет говорить о том, что они подаются созвучно традиционным представлениям о роли женщины. Так, в отдельных газетных статьях можно встретить выражения «женщинам тут не место» и «сугубо мужская территория», где сексистские высказывания

интервьюируемых переплетаются с журналистским текстом¹². Еще более выразительными являются патриотические плакаты. Одни из них являются примером исключения женщин из военных действий, так как на них изображены исключительно мужчины. На большинстве плакатов авторства Андрея Приймаченко¹³ изображены солдаты и бойцы служб специального назначения – таким

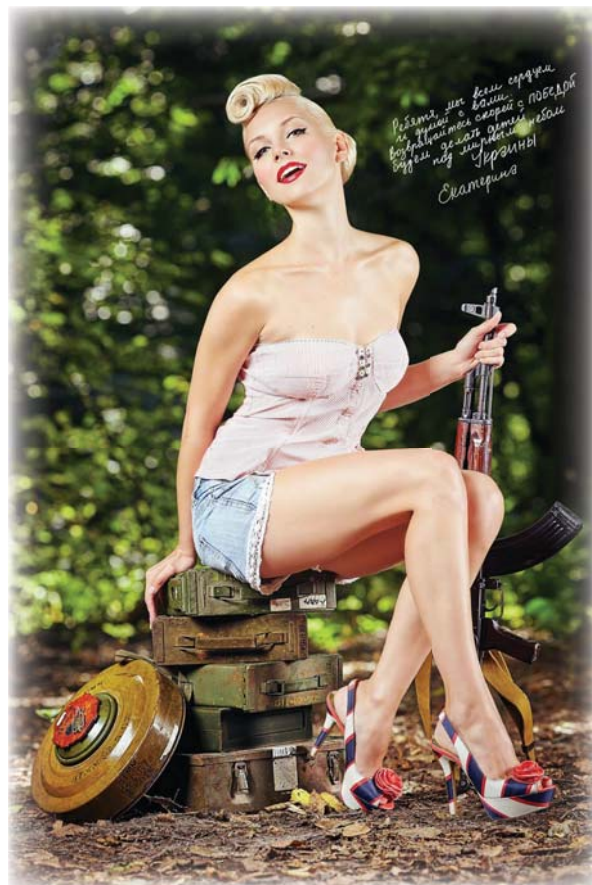
образом, автор правдиво отображает реальное положение дел в украинской армии, которая традиционно считается «мужским делом» и оставляет за кадром примеры женской активности, в том числе в военной сфере. Не обязательно искажать реальность, порой достаточно следовать устоявшимся патриархатным тенденциям, закрепляющим неравенство.

Но невидимость женщин на войне происходит и из-за искаженного преподнесения их образа, в частности – из-за сексизма и объективации женского тела. Вот как представляют журналисты работы другого иллюстратора: «Серия эротично-патриотических украинских постеров пополнилась обольстительной пограничницей»¹⁴. Казалось бы, постеры Святослава Пащука предназначены воинам – участникам АТО, адресованы определенным родам войск, но в отличие от патриотических плакатов А. Приймаченко, на них фигурируют женщины, изображенные в пин-ап стиле, женщины вовсе не представляют определенные подразделения, они «морально поддерживают» бойцов в тоне. Женские образы здесь сексуализированы, они хотя и одеты в форму, но так, как будто раздеты, принимают соблазнительные позы, бросают

«Невидимость женщин в патриархатном обществе – не случайный изъян, а политика исключения, конечная цель которой – не допустить женщин как группу к перераспределению ресурсов и власти.»

томные взгляды. Становится понятно, что именно эти женщины не имеют отношения к деятельности указанных на постерах войск. Как и на Евромайдане, здесь женщинам предлагается обслуживающая функция – порадовать революционера (теперь – воина), вдохновить его на подвиги, напомнить о том, что дома его ждут.

Такая же эксплуатация женской телесности и сексуальности происходит в проекте календаря «Девушки ждут героев»¹⁵. Мы снова видим женщин с оружием, но понимаем, что они не имеют ни малейшего отношения ни к оружию, ни к войне. И вспоминается фраза, которой когда-то озаглавили фоторепортаж в журнале «Огонёк»: «Девчонки играют в войну»¹⁶. Именно так иллюстраторы и фотографы как будто лишней раз подчеркивают отли-



Постер из календаря «Девушки ждут героев»

чия между мужчинами и женщинами, играют на смешении противоположностей (как это трактуется в патриархальной культуре), демонстрируют, что женское предназначение – родить, для чего необходимо быть привлекательной и желанной. Именно в этом формула женской успешности в па-

инки (как берегини) и Украины. Ну, а «мир спасет», естественно, «красота», а не умение конкретной женщины хорошо стрелять и ориентироваться на поле боя. К сожалению, тенденция с эксплуатацией в патриотических плакатах женской телесности продолжает реализовываться в самых различных

ние мифа о «женщинах руин», который искажал роль женщин в послевоенном восстановлении Германии²¹. Это образы женщин в сталинском кино. И это избирательное освещение в СМИ борьбы курдских женщин, гламуризация курдских женских батальонов и почти полное игнорирование их политических требований²². Это Вторая мировая война и 800 тысяч советских женщин, мобилизованных на фронт, так необходимых в тот момент, а потом стертых «политикой памяти» и не признанных как героинь на уровне с мужчинами²³. В советском кинематографе это отчасти видно на примере сначала актуализации образа Родины, когда в самый критический момент (до перелома в ходе Сталинградской битвы) «Родина-мать зовет» и нуждается в защите (как видим, и этот образ – вполне в системе патриархальных символических координат), когда участие женщин в войне было показано, а затем, замещение Родины образом Отечества и отца – Сталина, когда женщины почти полностью ис-



**Работы Михаила Дьяченко
«Волонтерка» и «Стрелец Донбасса»**

триархальной системе, а смертоносные «игрушки» в женских руках лишь добавляют их образам чувственной агрессии, пикантности и возбуждающей опасности. С чем в этом случае ассоциируется женщина? С защитой Родины? Нет. С возможностью служ-

проектах (вспомним, к слову, об инициативе «Феи аптечек»¹⁸). В этом ряду редким примером отсутствия сексизма и представленности адекватных женских образов являются работы Михаила Дьяченко¹⁹.

Многообразие проявлений политики подавления

Безобидные на первый взгляд искажения являются частью политики подавления женщин и подчинения их патриархату, национальным интересам, государству, просто мужу в семье. Невидимость женщин является системным явлением и означает, что общество не видит домашнего насилия, молчаливо принимает проституцию и шире – торговлю людьми, запрещает аборт, так как государству нужен человеческий материал.

Политику искажения и невидимость женщин можно проследить и на других исторических примерах. Это и описываемая Оксаной Кись история дня 8 марта: о том как «День солидарности женщин в борьбе с гендерной дискриминацией превратился в праздник «весны, любви и вечной женственности»²⁰. Это конструирова-

ключаются из военного дискурса²⁴. А в воспоминаниях ветеранок это прозвучало так: «никому не признавались, что воевали на фронте», «мужчины – победители, герои, женихи, у них была война, а на нас смотрели совсем другими глазами», и самое пронзительное – «у нас, скажу я вам, забрали Победу», «Победу с нами не разделили»²⁵. Согласно заранее распределенным ролям, защитники – это только мужчины. Происходит героизация военного опыта, преподносящегося в ореоле доблести и подвигов, создаются искусственные образы и мифы. Попробуйте прочувствовать разницу между созданным пропагандой образом войны и тем, как определяется война в книге Светланы Алексиевич: «О чем бы женщины ни говорили, у них постоянно присутствует мысль: война – это прежде всего убийство, а потом – тяжелая работа»²⁶.

Одним из инструментов противодействия политике искажения является научный анализ и распространение правдивой информации. Деконструируя стереотипы, необходимо всесторонне освещать реальную ситуацию. Женщины на войне – это не образы с

«Я работаю в разведке, но на официальном уровне мне предложили должность или кухарки, или директора бани в тылу. До сих пор на законодательном уровне женщины на войне «не работают»

бы в армии? Нет. С активной позицией личности, которая в случае необходимости может постоять за себя или за кого-то, кто нуждается в помощи? Нет. Женщина ассоциируется с привлекательностью, возбуждением, желанием. Все остальные ее возможности остаются за кадром. Тенденция эксплуатации женской телесности прослеживается и в других патриотических плакатах¹⁷, где также часто наблюдается смешение образа укра-

«Участие в революции и войне помогло многим женщинам с удивлением увидеть на себе «паранджу патриархата» и осознать, что Революция Достоинства еще не завершена.»

пин-ап плакатов. Это публично известные и знаковые образы украинской летчицы Надежды Савченко и студентки Марии Берлинской, занимающейся аэроразведкой. В СМИ представлены десятки других женщин, задействованных именно в боевых добровольческих батальонах. И зачастую они сталкиваются с предвзятым отношением: «приходится работать за двоих, чтобы заслужить равноправие». Звучат сексистские тезисы о том, что женщинам там не место: «Сидите дома, воспитывайте детей»²⁷. Существует дискриминация и на уровне законодательства: «Я работаю в разведке, но на официальном уровне мне предложили должность или кухарки, или директора бани в тылу. До сих пор на законодательном уровне женщины на войне «не работают», – комментирует ситуацию М. Берлинская²⁸. Женщины на войне – это не только участие в передовых боевых подразделениях, но и подготовка, обучение навыкам выживания и основам военного дела. Здесь стоит отметить Всеукраинскую Общественную Организацию «Украинский

Женский Дозор», осуществляющую различную деятельность, в том числе, стрелковое обучение, а также проводящую в Харькове курсы начальной военной подготовки для девушек²⁹. И подготовительный центр «Марусин полигон», возглавляемый Марусей Зверобой, в котором отсутствует дискриминация по признаку пола. Женщины на войне – это и волонтерки (такие как Татьяна Рычкова), обеспечивающие солдат всем необходимым и едущие в самые опасные места, и журналистки (например, Анастасия Береза).

За рамками данной статьи осталась актуальная проблема государственного строительства и национально-освободительной борьбы как процессов, которые традиционно подчиняли украинское женское движение, а значит представляют угрозу и для современного украинского феминизма. Также не рассматривалась феминистическая критика самого милитаристского дискурса и (не)целесообразности женской службы в армии. Еще более важной проблемой, в контексте затронутой темы, представляется тот факт, что именно женщины во время военных конфликтов чаще всего становятся жертвами и подвергаются разнообразному насилию (изнасилования, насильственное вовлечение в проституцию, траффинг, принудительные браки, сексуальное рабство и другое). Масштаб насилия над женщи-

нами в военных конфликтах огромен, но при этом как украинские, так и мировые медиа уделяют этому мало внимания. И это еще один пример невидимости женщин и нежелания живущих в патриархатной культуре положить конец гендерной дискриминации.

Многочисленные арт-проекты и конференции, посвященные роли женщин в войне (и шире – в обществе), остаются достоянием узкого круга гендерных экспертов/-ов и находящихся «в теме». Украинское общество в большинстве своем женщин не видит, вернее, видит, но только так, как это позволяет патриархатная культура. Принимая участие в тех социально-политических процессах, которые связаны с перераспределением ресурсов и власти в социуме, женщины испытывают на себе все многообразие патриархатного давления. Таким образом, они вынуждены бороться на два фронта, и патриархат остается их основным противником независимо от того, военное это или мирное время. Участие в революции и войне помогло многим женщинам с удивлением увидеть на себе «паранджу патриархата» и осознать, что Революция Достоинства еще не завершена.



¹ Марія Берлінська про жінок у зоні проведення АТО. – Режим доступа: <http://goo.gl/rN1KOF>.

² Потарська Н. Жіноча сотня на Майдані // Гендерний журнал «Я». – 2014. – № 35. – С. 17-20. – Режим доступа: <http://goo.gl/aMKNmX>.

³ В Житомирі відкрилась фотовиставка «Жінчини Майдана». – Режим доступа: <http://goo.gl/802LWA>.

⁴ Курлович А. «Війна/ВОНА»: перемагає лише життя // Гендерний журнал «Я». – 2014. – № 36. – С. 9-11. – Режим доступа: <http://goo.gl/xM1z82>.

⁵ Жінки Європи у війні: 1914–1918. – Режим доступа: <http://goo.gl/mve7o0>.

⁶ Лібертарний кіноклуб: вечір курдського фемінізму. – Режим доступа: <http://goo.gl/piftEp>.

⁷ Неоголошена війна: роль жінок у складній для країни час. – Режим доступа: <http://goo.gl/xm0bAl>.

⁸ Майдан-2013: хто стоїть, чому і за що? – Режим доступа: <http://goo.gl/D4ptTP>.

⁹ Від Майдану-табору до Майдану-січі: що змінилося? – Режим доступа: <http://goo.gl/ecmJvw>.

¹⁰ Мельниченко А. Навіщо Україні Жіноча сотня? – Режим доступа: <http://goo.gl/VM36np>.

¹¹ Марценюк Т. Гендерна соціологія Майдану: роль жінок у протестах. – Режим доступа: <http://goo.gl/sAsOjI>.

¹² Гайворонська О., Ларін Д. Після Майдану. – Режим доступа: <http://goo.gl/16dD7F>.

¹³ Веб-ресурс: #українськавесна. – Режим доступа: <http://goo.gl/NbKl0H>.

¹⁴ Серія еротично-патріотичних українських постерів поповнилася звабливою прикордонницею. – Режим доступа: <http://goo.gl/FjCQEn>.

¹⁵ Календар «Дівчата чекають героїв». – Режим доступа: <http://goo.gl/4ZAy3A>.

¹⁶ Девчонки играють в воєну. – Режим доступа: <http://goo.gl/3yekWB>.

¹⁷ Плакат Олексія Бондаренко «Україна. Краса яка врятує світ». – Режим доступа: <http://goo.gl/LbxBLE>.

¹⁸ «Феї аптечок» випустили листівки-інструкції для бійців АТО. – Режим доступа: <http://goo.gl/elSVEy>.

¹⁹ Роботи Михайла Дьяченка. – Режим доступа: <http://goo.gl/je27ZL>.

²⁰ Кісь О. Украдене свято: історичні трансформації смислу 8 березня. – Режим доступа: <http://goo.gl/KE21yT>.

²¹ Дамашке З., Солонярь О. Правда и вымысел о женщинах-героинях послевоенной Германии. – Режим доступа: <http://goo.gl/6DYgDb>.

²² Дірік Д. Поза полем бою: радикальна боротьба курдських жінок. – Режим доступа: <http://goo.gl/5Rv4Ve>.

²³ Славінська І. «Жіноче питання» – війна, революція, парламент. – Режим доступа: <http://goo.gl/nGDzZ5>.

²⁴ Барабан О. Вона захищала батьківщину: образи жінок в сталінському кіно про Другу світову війну. – Режим доступа: <http://goo.gl/vQGu11>.

²⁵ Алексиевич С. У войны не женское лицо. – Режим доступа: <http://goo.gl/ex1G3R>.

²⁶ Там же.

²⁷ Вернер Н. «После всех бед и невзгод я хочу просто заслуженно оказаться дома». – Режим доступа: <http://goo.gl/Hc7kaK>.

²⁸ «Я в розвідці, та офіційно мені запропонували посаду кухарки» – Берлінська. – Режим доступа: <http://goo.gl/evKQjC>.

²⁹ Николаева М. Женский батальон: в Харькове проходят секретные учения патриотичных курсанток. – Режим доступа: <http://goo.gl/ZUWpWG>.

ПЕРЕСЕЛЕНКИ ТА ПЕРЕСЕЛЕНЦІ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРЕШКОДИ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ



ЕЛЕНА ДУДКО

Відповідно до звіту ООН про принципи, які керують внутрішнім переміщенням осіб, цей процес є одним із найбільш трагічних явищ сучасного світу, що зачіпає життя близько 25 мільйонів людей у різних куточках планети (UN Economic and Social Council, 1998; с. 2). Хоча кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО)¹ у разі перевищує кількість біженців/-ок, ВПО зазвичай отримують менше міжнародної уваги, а також є менш захищеними конвенціями ООН, мають менше прав щодо отримання гуманітарної допомоги, і, в основному, перебувають під протекторатом та відповідальністю власних держав (Wenona, 2013; с. 91).

Оскільки впродовж 2014–2015 років багато людей в Україні були змушені покинути свої домівки, тікаючи з території збройного конфлікту, питання ВПО гостро постало в нашій державі. Зокрема, станом на 30 січня 2015 року в Україні налічується близько 943 тис. внутрішньо переміщених осіб (UN OCHA, 2015). Проте, за оцінками Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, реальна статистика може перевищувати офіційні підрахунки у 2–3 рази (IDMC, 2015). Таким чином, необхідним є впровадження комплексної політики щодо забезпе-

чення соціально-економічної, правової та психологічної допомоги, а також здійснення превентивних заходів щодо дискримінації та стигматизації переселенок і переселенців України. Понад те, такий комплексний підхід вимагає інтерсекціонального виміру, з увагою до гендеру, класу, етнічності, регіональної ідентичності тощо.

Гендер, конфлікт та внутрішнє переміщення

Дослідження воєн та збройних конфліктів, а також вимушеної міграції залишались гендерно-нечутливими, доки феміністичні дослідниці не почали звертати увагу на важливість гендерованості цих процесів (Behara, 2006: 24–29). Так, починаючи з 1980-х років дискурс щодо воєн та вимушеної міграції підважується гендерною перспективою (Fiddian-Qasmiyeh, 2014: 2).

Розвиток гендерних підходів у до-

1990-х років ці зміни були відображені у документах Управління Верховного комісара ООН у справах біженців щодо гендерного переслідування та окремих керівних принципів щодо захисту біженок (Fiddian-Qasmiyeh, 2014; с. 3).

Пізніше відбувся певний зсув до парадигми «гендера та вимушеної міграції» – підходу, що розвинувся із критики однобокого зображення біженок як аполітичної та позбавленої агентності категорії, а також до фокусу лише на віктимності та вразливості цих жінок (Fiddian-Qasmiyeh, 2014; с. 3). Новий підхід визнавав відмінності у досвідах жінок та чоловіків під час переселення, проте на протипагу редукції цих досвідів лише до вразливості жінок до сексуального насилля, радше акцентувався на тому, чому і як жінки зазнавали певних видів переслідування, або ж на тому, що хоча



слідженнях вимушеної міграції почався з парадигми «жінок у вимушеній міграції» – підході, що «додавав жінок» до існуючої теми досліджень. Такий підхід здебільшого фокусувався на особливому досвіді жінок під час конфліктів та вимушеної міграції, їхній вразливості, а також почав звертати увагу на гендероване насилля, що супроводжує ці явища. На думку деяких учених, дослідження в цій галузі сприяли збільшенню уваги до жінок у дискурсі про вимушену міграцію. На початку

жінки і були жертвами, вони одночасно залишались активними агентками, які заслуговують на повагу, а не лише на співчуття (Hajdukowski-Ahmed, Khanlou, and Moussa 2008: 6 в Fiddian-Qasmiyeh, 2014; с. 3).

Дослідження ВПО у Грузії

Оскільки в Україні ще немає достатньо досліджень та матеріалів, присвячених інтеграції переселенців/-ок, можемо розглянути те, як ці процеси відбувались у Грузії, адже Міністерство

соціальної політики України наразі співпрацює з держслужбов(и)цями Грузії у цих питаннях. Цікавими є дослідження гендерованих аспектів життя переселенців/-ок у Грузії після війни 1992-1993 років, які вказують на значні відмінності у реінтеграції жінок та чоловіків (Buck, 2000; Kabachnik et. al., 2013; Mitchneck et.al., 2009).

Так, наприклад, дослідження свідчать, що часто після переселення жінки часто ставали основними годувальницями у родинях, проявляючи більшу гнучкість у пошуку роботи (Buck, 2000). Зокрема, більшість переселенок були залучені в неформальному секторі грузинської економіки (торгівля на ринках, човниковий бізнес тощо), що супроводжується нестабільністю, ризиками та відсутністю соціального захисту. Незважаючи на те, що багато жінок стали фінансово забезпечувати свої сім'ї, вони також залишались відповідальними за репродуктивну працю, несучи тягар подвійного навантаження (Buck, 2000: 7-9). Таким чином, певний зсув у гендерних практиках не був відображений у гендерних нормах, які в деяких сферах могли ставати ще більш жорсткими (збільшення контролю чоловіками за свободою переміщення жінок тощо) (Kabachnik et. al., 2013; с. 774 –775).

Дослідження інтеграції переселенців/-ок у Грузії також вказують на те, що чоловіки були менш залученими до реінтеграційних процесів. Хоча і чоловіки, і жінки залишилися виключеними з політичної та переговорної сфер, переселенки стали видимою категорією у громадському секторі, працюючи в багатьох НГО (Buck, 2000: 9). П. Кабачник відзначає появу так званої травмованої маскулінності серед переселенців у Грузії, яка частково пояснювалась тим, що деяким чоловікам було «соромно за програму війну», а також тим, що їм було складно почуватись «слабкими» та такими, що «потребують допомоги» (Kabachnik et. al., 2013; с. 774-779). Такі травмовані маскулінності часто супроводжувались посиленням уживання алкоголю, а також зростанням рівня насилля у сім'ях переселенців.

Звіти ООН та громадських організацій стосовно становища ВПО в Україні

Доповіді ООН стосовно правового забезпечення в Україні, а також активіст(к)и різноманітних громадських

організацій, що працюють із ВПО, відзначають численні проблеми, з якими зіштовхуються переселенці/-ки. Зокрема, серед основних можна виділити складнощі із доведенням статусу переселенця/-ки, працевлаштуванням, пошуком та отриманням житла, а також упередження щодо людей з Донецької та Луганської областей тощо.

Проблеми з реєстрацією виникають, зокрема, через відсутність чіткого визначення зони АТО, а також обов'язковість надання довідок про проживання у зоні збройного конфлікту (UN OCHA, 2014; с. 5). Понад те, згідно з доповідями ООН (UNHCHR (a)), переселенки та переселенці зазнають дискримінації під час працевлаштування через те, що працедавці не знають, як довго ті будуть проживати на новому місці (UN OCHA, 2014; с. 5). Також через більшу економічно-соціальну незахищеність ВПО деякі роботодавці пропонують їм гірші умови праці та меншу зарплатню, використовуючи відсутність у пере-



становлять близько двох третіх внутрішньо переміщених осіб в Україні, і часто вони мігрують із дітьми, людьми похилого віку та людьми з обмеженими можливостями. Багато переселенок скаржаться на перезавантаження обов'язками, недостатню допомогу з боку держави, а також проблеми з працевлаштуванням (особливо офіційним) (UNHCHR (a); с. 25). Крім того, моніторингова місія ООН з прав людини в Україні зазначає, що скорочення бюджету диспропорційно вплинуло на становище жінок, збільшуючи фемінізацію бідності в країні та завдаючи додаткового удару по становищу переселенок із дітьми (UNHCHR (b); с. 141).



селенців/-ок вибору. Під час пошуку роботи отримання допомоги по безробіттю ускладнюється вимогою надавати трудову книжку, яка у багатьох випадках залишається у працедавців із минулого місця роботи (UNHCHR (a); с. 25). Понад те, координаторка волонтерської організації «Центр зайнятості вільних людей» Ірина Коваль говорить про дискримінацію ВПО при прийомі на роботу через наявність щодо них стереотипів як «сепаратистів», «інакших» тощо (Зашко, 2014).

Варто також зазначити, що жінки

зі східних регіонів. На відміну від чоловіка, якого не хочуть брати на роботу, бо він «звідти» (Центр інформації про права людини, 2014). Так, фіксуються випадки дискримінації ВПО-чоловіків місцевими громадами. Наприклад, подекуди приймає населення вистовлює обурливе ставлення щодо вимушеної міграції чоловіків зі Східної України, звинувачуючи останніх у відбиранні робочих місць та ухиленні від виконання військової служби (UNHCHR (c); с. 27). Зокрема, у доповіді ООН з прав людини зазначається: «У

Рівному міська рада вирішила більше не приймати ВПО-чоловіків призовного віку [...] З іншого боку, обласна влада, наприклад, на Волині почала перевіряти ВПО-чоловіків, які прибувають на



захід, побоюючись, що вони можуть бути «сепаратистами», які видають себе за ВПО, і місцевому населенню пропонувалося повідомляти про підозрілих осіб і об'єкти» (УВКПЛ, 2014; с. 31). Така поведінка супроводжується появою та поширенням медіа-матеріалів про «невдячну» поведінку переселенців/-ок, «вчинення ними діяльності протиправного характеру» або ж «небажання працювати» (UNHCHR (с); с. 27; УВКПЛ, 2014; с. 31). Примітно, що обурення може викликати як «небажання переселенцями/-ками працювати», так і «відбирання робочих місць у місцевих».

Серед етнічних меншин надзвичайно складним залишається доступ до державних структур для внутрішньо переміщених ромів та ромок. Голова Харківської громадської організації «Чачімо» Микола Бурлуцький, який займається проблемами вимушених переселенців/-ок на Харківщині зазначає, що наразі близько 10 % населення ромів змушені були залишити Донбас (УНІАН, 2014). Серед основних проблем ромських переселенців/-ок він виділяє правову незахищеність, проблеми з житлом тощо (УНІАН, 2014). Зокрема, оскільки багато ромів/-ок не мають документів, що підтверджують особу, вони не можуть зареєструватися як переселенки/-ці та отримувати відповідну державну допомогу (UNHCHR (b): 28). Також фіксуються

випадки, коли мешканці/-ки та місцеві чиновники/-ці у невеличких містах та селах намагаються знеохочувати та перешкоджати внутрішньо переміщеним ромам та ромкам оселятись у їхній місцевості (UNHCHR (с): 27).

Таким чином, за наявності у переселенців/-ок спільних проблем, що пов'язані із бюрократичним державним апаратом та загальною недостатньою фінансовою допомогою, державна політика має також враховувати роль гендера, етнічності та інших чинників у досвідах та труднощах вимушеної міграції переселенців/-ок України.

P.S. Дана стаття написана під час навчання у Лундському університеті завдяки стипендії Шведського Інституту.

Посилання:

UN Economic and Social Council (ECOSOC) / Guiding Principles on Internal Displacement. – 22 July, 1998.

Wenona G., Women Forced to Flee: Refugees and Internally Displaced Persons/ Women and war. – Cambridge: Polity, 2013. – P. 80-101.

UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA)/ Ukraine: Overview of population displacement as of 30 January 2015. – Available at <http://eb.by/4V4w>.

Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC)/ Ukraine IDP Figure Analysis. – 2015. – Available at <http://goo.gl/1K6OZ3>.

Behera N. Gender, conflict and migration. – New Delhi ; London : SAGE Publications, 2006.

Fiddian-Qasmiyeh E. Gender and Forced Migration / The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies. – 2014.

Buck T. Aftermath: Effects of Conflict on Internally Displaced Women in Georgia, Working Paper edn, Center for Development Information and Evaluation U.S.

Agency for International Development Washington.

Kabachnik P., Grabowska M., Regul-ska J., Mitchneck B. & Mayorova O.V. 2013, Traumatic masculinities: the gendered geographies of Georgian IDPs from Abkhazia.

Kharashvili I., Kharashvili I. & Subeliani, K. Experience of the Guiding Principles in Georgia / Forced Migration Review. – 2008. – P. 16-17.

Mitchneck B., Mayorova O.V. & Regul-ska J. 'Post'-Conflict Displacement: Isolation and Integration in Georgia, Taylor & Francis Group. – 2009.

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), Ukraine: Situation Report No. 24 as of 23 January 2014. – Available at <http://reliefweb.int/country/ukr>.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (UNHCHR) (a), Report on the human rights situation in Ukraine. – 15 November 2014.

Зашко О. Переселенцям із Криму та Донбасу пропонують зарплату до трьох тисяч гривень на місяць. – «Радіо Свобода». – 2004. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/26750072.html>.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (UNHCHR) (b), Report on the human rights situation in Ukraine. – 16 September 2014.

Центр інформації про права людини. – Я в розвідці, та офіційно мені запропонували посаду кухарки. – 2014. – Режим доступу: <http://eb.by/4V4U>.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (UNHCHR) (c), Report on the human rights situation in Ukraine, 5 August 2014.

Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ). – Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, 15 липня 2014 р. (неофіційний переклад).

УНІАН, 10 % населення ромів в Україні стали вимушеними переселенцями з Донбасу. – 2014. – Режим доступу: <http://goo.gl/1K6OZ3>.



¹ Категорія внутрішньо переміщених осіб відрізняється від категорії біженців. Біженці – це особи, що знаходяться за межами країни свого громадянства або постійного проживання та мають цілком обґрунтовані побоювання стати жертвами переслідувань за ознаками раси, віросповідання, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань. Особи ж, які шукають притулку в межах кордонів своїх країн через втечу із зони конфліктів та/чи насильства, підпадають під категорію внутрішньо переміщених осіб.

ПРО ГОМОФОБІЮ ПІД СОУСОМ «ПОЛІТИЧНОЇ АНАЛІТИКИ»



ВІТАЛІНА ГЛУЦУК

Один із грудневих днів 2014 року. Я приїхала до Києва до подруги. Вирішили пройтися центром Києва, зокрема зайти на Майдан. Я не часто буваю у столиці, але після Євромайдану та Революції Гідності, приїжджаючи сюди, завжди прагну відвідати Майдан Незалежності. У такі моменти я пригадую, як центральна площа нашої країни була вкрита прапорами Євросоюзу, а моє серце переповнювали надії на те, що незабаром ми заживемо геть по-новому. Минулого року я мріяла про Україну, у якій не буде дискримінації, у якій будуть поважати права кожної людини, а той, хто зневажатиме ці права, нести відповідальність суворо за законом. Напевно, я помилялася.

Гуляючи з подругою Майданом, я помітила гурт активістів. Виявилось, що це члени «Правого сектора». Партійні активісти збирали на Майдані кошти для бійців АТО. Я знала, що серед «Правого сектора» багато гомофобів і прихильників відвертого фашизму. Раніше я дуже сподівалася, що «Правий сектор» очолить Борислав Береза, якого я завжди сприймала як справжнього європейського політика, ворога будь-якого фашизму і нетерпимості. На жаль, його, мабуть, просто «витравили» з партії.

Я не поділяю ідей «Правого секто-

ра» і навіть боюся їх. Але того разу я кинула в скриньку для пожертв, здається, 10 гривень, бо подумала: «Зараз головне захистити наш європейський вибір, захистити Україну від Путіна, а вже потім ми здолаємо і наш, український, фашизм». Подруга в цей час побачила, що активісти не лише збирають пожертви, але й продають книгу (зібрані кошти також мали йти на потреби бійців АТО). Як затята любителька книг, Яна купила книгу, але дуже швидко пошкодувала, що витратила 30 чи 40 гривень, профінансувавши тих, хто насправді не кращий за Путіна. Коли вона розповіла мені про зміст тієї книги, мені не вірилося: невже таке можна видавати зараз – після перемоги Революції Гідності?! Коли ж я сама прочитала, то усвідомила, що жорстока реальність навколо нас не змінилася.

Книга має назву «Майдан. Хроніки недореволюції». Її автор – сучасний теоретик радикального націоналізму Ігор Загребельний. З першої ж сторінки книга повниться ненавистю до європейських цінностей. Епіграфом до передмови автор обрав цитату Франсіско Франко – кривавого іспанського диктатора. Так само з перших сторінок книга рясніє проявами ненависті до ЛГБТ-спільноти. Загребельний бідкається, що Майдан «інтерпретують» тільки «ліберальні олігархічні ЗМІ», і у їхній інтерпретації він сповнений лише демократичних (а не, як хотілось би автору, націоналістичних) цінностей. У тому, що Майдан стояв за свободу думки і самовираження, Загребельний бачить небезпеку «емансипації сексуальних збоченців». Саме так: після перемоги Євромайдану нас продовжують називати «збоченцями», адже кримінальна відповідальність за гомофобію ще досі не запроваджена! Зрештою, Загребельний відверто пише, що ідеї Євромайдану націоналістам чужі. Він виразно розмежовує «концепт Євромайдану», сам Майдан та ідею націоналістичної революції.

Складається таке враження, що автор книги ненавидить Євросоюз не менше, ніж Росію. На думку І. Загребельного, Україна знаходиться «між Дияволом та Вельзевулом» (тут він посилається на «класика» Дмитра Донцова, якого всі історики вважають іде-

ологом саме фашизму, а не націоналізму). Росія і Захід, на думку І. Загребельного, є ворогами України.

Ідеолог-гомофоб протиставляє сучасним європейським цінностям «справжню», «традиційну» Європу. І. Загребельний відверто захоплюється феодальними порядками, монархізмом і християнським фанатизмом темного середньовіччя, вважає, що справжня Європа може бути лише християнською. Нинішню Європу він називає «Анти-Європою». «Хрест – це символ, доля і сутність Європи. Утеча від Хреста, зрада Хреста – це зрада власної, європейської сутності» – одна з основних думок книги. На думку І. Загребельного, уся історія західної цивілізації, починаючи з епохи Відродження, – це історія занепаду, а не прогресу.

Критиці демократії та європейських цінностей І. Загребельний присвятив майже третину своєї книги. Особливо дісталось толерантності до мігрантів та гендерній рівності. І перше, і друге І. Загребельний називає «неоманіхейством». Із фанатичною ненавистю він описує теорію гендеру, вважаючи, що жінка, яка народилася у тілі чоловіка, має бути чоловіком, а чоловік, котрий народився у тілі жінки, – жінкою. Гомофобія хитро вплетена і

«Після перемоги Євромайдану нас продовжують називати «збоченцями», адже кримінальна відповідальність за гомофобію ще досі не запроваджена!»

в інші теми, які висвітлюються у книзі.

Цінності, світогляд автора «Хроніки недореволюції» лякають. Він усе перевертає із ніг на голову: добро називає злом, зло – добром. Наприклад, І. Загребельного непокоять сучасні прогресивні дослідження, спрямовані на емансипацію груп населення, що раніше були пригніченими. Справжнім печерним нацистом автор показав себе, оцінюючи те, що праві екстремісти називають «ісламізацією Європи». Будь-яка порядна й освічена людина може лише радіти тому, що у Європі будується відкрите суспільство, у якому може знайти собі місце кожна лю-



дина, незалежно від кольору шкіри, релігії і національності. У націоналістів усе навпаки! І. Загребельний обурюється боротьбою, яку прогресивні активісти ведуть за права мігрантів. Натомість він захоплюється плеканням ісламськими фанатиками диких патріархатних традицій, які зводяться до пригнічення жіночої сексуальності і недопущення жінок у сферу суспільної активності. Цікавим є погляд І. Загребельного на Росію. Націоналіст обурюється не авторитарним, антидемократичним характером «путінізму», а тим, що Росія лише «квазі-консервативна», а не консервативна «по-справжньому». На думку І. Загребельного, Росія – це така ж сама «ліберальна» держава, як і держави Заходу. Тільки на Заході панує «культурний марксизм», а у Росії – «культурний сталінізм».

У мене склалося враження, що автор книги – християнський фанатик. Але проблема не лише у цьому. Увесь текст книги пересипаний науковою термінологією. В анотації зазначається, що «автор не обмежується поверхневою політичною аналітикою і розглядає ці проблеми [проблеми Майдану] під кутом зору філософії, етнопсихології, історії ідей, геополітики». У довідці про автора говориться, що Ігор Загребельний – аспірант кафедри філософії одного з вишів. Фактично, книга, яку мені довелося прочитати, – це новий маніфест філософії ненависті, нетерпимості до інших – до людей з іншим ко-

льором шкіри, до тих, хто кохає не так, як інші, хто підтримує свободу вибору і самовираження.

Усі ми, на жаль, звикли до образу гомофоба-гопника або гомофоба-скінхеда. Так само не є чимось новим напади і фізичні розправи на основі гомофобії. Але мені довелося зіткнутись із чимось не менш небезпечним – намаганням одягнути нетерпимість в інтелектуальні шати. Одна справа – просто викрикувати гомофобні гасла. Інша справа – розробляти цілу ідеологію з претензіями на науковість.

Я замислилася: навіть націоналісту, який пише про Євромайдан, приділяти так багато уваги релігії та ідеології? Я дійшла таких висновків. І. Загребельний називає Євромайдан «недореволюцією». Отже, націоналісти прагнуть своєї, «повноцінної» революції. І щоб ця революція дійсно стала «повноцінною», «іхньою», вони її наперед програмують, закладають у неї свою людиноненависницьку ідеологію.

Сьогодні відбуваються дуже небезпечні процеси. Воюючи на фронті, націоналісти здобувають все більший рівень підтримки. Те, що здебільшого націоналісти є водночас печерними консерваторами, людей не лякає, адже наше суспільство, на жаль, саме занадто консервативне. А це збільшує шанси націонал-екстремістів здійснити свою «повноцінну» революцію, яка не матиме нічого спільного з прогресивними

демократичними цінностями. І вони про це відверто говорять. І. Загребельний лякає і настановляє свого читача: «В Україні ще є шанс відродити у собі справжню Європу, вийти на шлях реваншу істинного Риму. Якщо існування України як незалежної держави має сенс, то цей сенс полягає у *спротиві новому світовому порядку*, «прекрасному новому світу». Адже цей світ – це світ диктату економіки і жертвоприношень не лише Молоху, але й цілому легіону демонів *безглуздої «еманіпації»*. У цьому світі немає місця Україні, бо немає місця націям. Але не тільки. У ньому немає місця Богові, і скоро не стане місця людині. Вона остаточно опиниться за межею політкоректності. На наших очах утверджується світ лжебуття, і Україна матиме сенс лише тоді, коли *повстане проти цього світу*».

Націоналісти хочуть збудувати свою власну державу, у якій пануватимуть їхні «цінності». Вони не відмовляться від своєї «програми-максимум», не відмовляться від гомофобії, патріархатності, наступу на репродуктивні права жінок тощо. Якщо станеться

«Усі ми, на жаль, звикли до образу гомофоба-гопника або гомофоба-скінхеда. Але мені довелося зіткнутись із чимось не менш небезпечним – намаганням одягнути нетерпимість в інтелектуальні шати.»

найгірше, в Україні пануватиме націоналістично-християнський талібан.

У нормальній європейській країні за таку книгу, як «Хроніки недореволюції», як мінімум, автора звільнили б з університету за пропаганду мови ненависті. У нашій же країні сіяння мови ненависті чомусь залишається безкарним. Через це мені страшно і некомфортно жити у цій країні, адже ідеї, залишені на папері, інколи втілюються в життя. Якщо ми сьогодні не натиснемо на владу і не змусимо прийняти європейське антидискримінаційне законодавство, завтра боротися за свої права може виявитися запізно.



СВІТ В НЕРІВНОСТЯХ І ДОСЯГНЕННЯХ

СОТНІ ЖІНОК ІЗ ЄВРОПИ ПЕРЕЇДЖАЮТЬ ДО «ІСЛАМСЬКОЇ ДЕРЖАВИ»

Згідно з доповіддю, оприлюдненою незалежним дослідницьким центром «Інститут стратегічного діалогу», упродовж останнього часу понад 550 жінок із країн Західної Європи вирушили до Сирії та Іраку, щоб приєднатися до угруповання «Ісламська держава». Ризикувати свободою і життям їх змусили загальні незадоволеність і розчарування, ідеологічне і релігійне прагнення зробити щось в ім'я своїх ідей, а також бажання одружитися із справжнім «воїном ісламу».

Жінки, які вирушають до Сирії та Іраку, також сповнені надій на те, що бойовики зможуть заснувати на захоплених територіях справжню ісламську державу, діючи за законами шаріату, і що самі жінки зіграють у її розбудові значну роль.

У доповіді наголошується, що велика кількість жінок, відправляючись на Близький Схід, не уявляє собі труднощій злидні, які на них очікують, а стикнувшись із ними, вже не мають можливості повернутися. Один із авторів доповіді Росс Френнет розповів, що в реальності життя таких жінок виявляється далеким від намальованого романтичного образу: їх повсякденні ролі зводяться до виношування дітей, куховарства та прибирання для бойовиків.

У ФОНДІ ВІКІМЕДІА ШУКАЮТЬ ЖІНОК

У Фонді Вікімедіа стартувала кампанія із залучення жінок до редагування Вікіпедії. Для реалізації цієї мети Фонд виділив 250 тисяч доларів. Ініціаторкою проекту стала співробітниця Фонду Сіко Бутерс, яка є очільницею Комітету з видачі індивідуальних грантів.

На думку Сіко, серед реалізаторів/-ок проектів Вікіпедії впродовж тривалого часу спостерігається статевий дисбаланс, що має бути подоланий. Сіко прагне, зокрема, домогтися збільшення кількості правок у Вікіпедії, що вносяться жінками, а також збільшення кількості заявок на отримання грантів, які подаються ними. Найбільше пані Сіко цікавлять проекти Вікіпедії, що стосуються шістьох мов, серед яких є і українська.



Перша фаза кампанії складається з таких кроків: пошук волонтерської допомоги, підготовка сторінок проекту та їхній переклад різними мовами. Метою другої фази є відбір ідей про те, як залучити жінок до Вікіпедії. І, нарешті, 30 квітня, коли найкращі проекти будуть відібрані, розпочнеться їх упровадження.

РАДА ДОЗВОЛИЛА ЗАСТОСУВАННЯ ПРИВОДУ ОСОБИ, ЯКА УХИЛЯЄТЬСЯ ВІД ЯВКИ ДО СУДУ У СПРАВІ ПРО НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї

Парламент підтримав у другому читанні та в цілому законопроект № 0920 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо врегулювання питання відповідальності за вчинення насильства в сім'ї». Законодавчим актом зі статті 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення виключено покарання у вигляді штрафу та виправних робіт. При цьому було залишено покарання у вигляді громадських робіт або адміністративного арешту. Також передбачена можливість застосування приводу (примусового супроводження) особи, яка ухиляється від явки до органу внутрішніх справ або суду у справі про вчинення насильства в сім'ї.

«Ухвалення цього законопроекту призведе до підвищення ефективності впливу на притягнення осіб до адміністративної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї, невиконання припису або неявки в органи внутрішніх справ», – зазначив голова парламентського комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, народний депутат А. Кожем'якін.

ІЗВЕСТНАЯ ФЕМИНИСТКА РАССКАЖЕТ О РОЛИ МУЖЧИН В ВИДЕОИГРАХ

Феминистка Анита Саркисян, известная по серии видео, в которых она выступила с критикой того, что женщи-

нам в видеоиграх обычно отводится роль «красивых и сексуальных декораций», рассказала, что в 2015 году она выпустит несколько роликов о том, как в играх показаны мужчины. Также Анита продолжит цикл Tropes vs Women in Video Games, в котором она рассказывает о проблемах с образами женщин в видеоиграх. В 2015 году к основному циклу добавятся ролики, рассказывающие об играх, в которых, по мнению авторки, для женщин подобраны правильные образы.

АФРО-АМЕРИКАНСКАЯ ГЕЙ-ПАРА И ЕЕ ДЕТИ В НОВОЙ РЕКЛАМНОЙ КАМПАНИИ NIKON

Жизнь гей-пары из Атланты резко изменилась год назад, после того как они разместили в Instagram селфи – момент, когда заспанные папы в 5:30 утра собирают двух дочек в школу. Фотография Кордейла Льюиса и Калеба Энтони быстро стала сенсацией, положив начало обсуждению, поддержке и даже фан-движению вокруг двух афро-американцев, воспитывающих троих детей.



Компания Nikon предложила Льюису, Энтони и их дочерям стать лицами новой рекламной кампании «I Am Generation Image», сняв двухминутное видео о своей счастливой семье.

Льюис считает, что их история вызвала такой ажиотаж из-за того, «что мы – афро-американцы, мы – современная семья, и это наша настоящая повседневная жизнь». Существует стереотип, что афро-американские отцы часто оставляют свои семьи. «Мы стали сенсацией для многих афро-американских женщин».

НА ЛЬВІВЩИНІ МАЙЖЕ ПОЛОВИНУ ОХОЧИХ СЛУЖИТИ ЗА КОНТРАКТОМ СТАНОВЛЯТЬ ЖІНКИ

У Львівській області з початком четвертої хвили мобілізації 41 % охочих

служити за контрактом становлять жінки. Разом з тим, перелік спеціальностей, за якими вони можуть проходити службу, є вичерпним: діловодки, медсестри, фельдшерки, телефоністки, радіо-телефоністки, зв'язкові, бухгалтерки.

АФГАНСКИЕ МУЖЧИНЫ НАДЕЛИ ПАРАНДЖУ В ПОДДЕРЖКУ ПРАВ ЖЕНЩИН

Группа афганских мужчин, представляющих общественное движение «Афганские Волонтеры Мира», прошла в национальной женской одежде «бурке» (аналог паранджи) на марше в Кабуле, направленном на поддержку прав женщин в этой стране и приуроченном к Международному дню борьбы за права женщин.

Как известно, в Афганистане движение «Талибан» во время своего правления принуждало женщин носить «бурки». Отступление от данной нормы грозило серьезным наказанием.

«Наши власти будут праздновать Международный женский день в крупных отелях, но мы хотели переместить праздник на улицы», – говорит активист «Афганских Волонтеров Мира» Басир. «Один из лучших способов понять, что чувствуют женщины в парандже – это самому одеть ее».

ТУРЕЦЬКІ ЧОЛОВІКИ ОДЯГНУЛИ МІНІСПІДНИЦІ, ЩОБ ЗАХИСТИТИ ПРАВА ЖІНОК

У Туреччині в рамках протестів за права жінок, що прокотилися всією країною, чоловіки пройшли маршем та позували фотографам у міні-спідницях.

Акції протесту були відповіддю на вбивство молодої жінки – Озгекан Аслан. Двадцятирічна студентка була викрадена та забита до смерті водієм автобусу. Перед цим чоловік намагався згвалтувати дівчину.



Після скоєння злочину у країні велика кількість жінок поділилися своїм досвідом насильства та жіноченості, використовуючи хештег

#sendeanlat.

Чоловіки вирішили позувати у міні-спідницях для медій, щоб висловити свою незгоду з популярною думкою про те, що «коли жінка одягає міні-спідницю, вона сама провокує».

СЕРЕДНЯ ЗАРПЛАТА ЖІНОК У КРАЇНАХ ЄС НА ПОНАД 16 % НИЖЧА, НІЖ У ЧОЛОВІКІВ

За даними Eurostat, середня зарплата жінок у країнах ЄС на 16,4 % менше, ніж у чоловіків. Найбільша різниця в оплаті праці спостерігається в Естонії, де жінки отримують майже на третину (29,9 %) менше за чоловіків. Різниця у більш, ніж 20 %, зафіксована в Австрії (23 %), Чехії (22,1 %) та Німеччині (21,6 %).

Найменша ж диспропорція в оплаті праці чоловіків і жінок – у Словенії (3,2%). Незначна різниця також зафіксована на Мальті (5,2 %) і в Польщі (6,4 %).

В Україні жінки, у середньому, мають на 24 % меншу зарплатню, ніж чоловіки. «У державному секторі працює втричі більше жінок, ніж чоловіків. При цьому зарплатня у них нижча, бо, в основному, керівні посади посідають чоловіки», – розповіла представниця уповноваженої Верховної Ради з прав людини А. Філіпішина.

MARVEL ПРЕДСТАВИЛИ НОВУ СЕРІЮ КОМИКСОВ О КОМАНДЕ СУПЕРГЕРОІНЬ

Marvel Comics представили серію комиксов, посвященную женской супергеройской команде, которая, согласно официальному описанию, долж-



на будет прийти на смену «Мстителям». Команда получила название A-Force, и в ее состав войдут Женщина-Халк, Ослепительная, Медуза, Нико, Минора и другие знаменитые супергероини. На обложке первого выпуска комиксов также можно увидеть Роуг, Черную Вдову и многих других.

Новая серия комиксов станет частью кроссовера Marvel «Secret Wars», который выйдет в мае. Авторками комикса будут Дж. Уиллоу Уилсон, создательница супергероини-мусульманки Камалы Хан, и Маргерит Беннетт.

В ГАМБУРГЕ ПОКАЗАЛИ КОЛЛЕКТИВНЫЙ ПОРТРЕТ ФЕМИНИЗМА

Уборщицы, выжимающие мужчин как половые тряпки, переносной кинотеатр на женском обнаженном теле: Гамбургский музей Kunsthalle в рамках выставки «Феминистский авангард 1970-х» демонстрирует свыше 150-ти произведений 34-х художниц. Главные темы – стереотипные женские роли домохозяйек и матерей, женская сексуальность и красота, насилие против женщин.

Среди экспонатов можно увидеть, например, фотографии американской художницы Синди Шерман, позирующей в различных образах, а также польской художницы Евы Партум, протестующей против навязываемых идеалов безупречной красоты.

«В своих работах художницы впервые в истории изобразительного искусства создали коллективный образ женщины», – отметила кураторка экспозиции Габриэле Шор.

В представленных на выставке произведениях также поднимается вопрос о сущности феминизма и связанных с ним стереотипах. «То есть, правильной феминисткой можно быть только лишь в комбинезоне, или же можно носить и туфли на шпильках?» – поясняет идею Г. Шор.

Рубрику підготував Володимир Карпов за матеріалами веб-сторінок:
<http://games.mail.ru>, <http://www.bbc.co.uk>,
<https://wikiukraine.wordpress.com>,
<http://www.wonderzine.com>,
<http://www.rbc.ua>, <http://tguy.ru>,
<http://www.unian.net>, <http://www.dw.de>,
<http://i100.independent.co.uk>,
<http://www.ratel.kz>, <http://www.unn.com.ua>,
<http://www.radiosvoboda.org>.



CAPITALISM – FEMINISTS’ FRIEND OR FOE?!



NADIA DIDYK

Feminism continues to be one of the most powerful and widespread struggles for social justice taking place in the world today. This revolutionary and exceptionally transformative political project protests everything about women’s status quo. Over centuries women have managed to challenge their status quo, and revise their historical roles as subsidiary helpmates, to become successful managers, entrepreneurs and even heads of states.

In as early as 1920s numerous Ukrainian women started to behave like

feminists despite being aware they were engaging in a feminist agenda. The very word feminism was unknown to them, but their action can be described as truly feminist. That is why the very term “feminism” is relatively new to Ukraine, despite the proto-feminist milieu previously described. However, this initial rise of feminism was very soon put on hold when Ukrainian territories came under the Soviet communist rule in 1922. Since then feminist movements and the activity of feminist associations were put on hold for several decades, and the hope for its revival reappeared only with Ukrainian independence in 1991. Soviet authorities, however, managed to persuade Soviet women for the most part that feminism was pointless because Soviet women were granted all rights equal to those conferred men, and so there was no need to fight for them. This ideological parity of rights was implemented so far as the principles of gender equality were introduced in legal terms, and the so-called Women Divisions of the Communist Party were created. Nevertheless, these institutions proved only a tool of control and subjugation of women, who were not given any chance of promoting their rights, and were only used to serve the ideology of the communist party.

It was in 1991 that Ukrainian feminism was reborn from the ashes of the USSR, and first feminists created new women’s associations and organizations.

This particular point questions the

reasons of such a development. Several scholars analyzed the multiple causes of the emergence of feminism and other post-materialist movements, but very few of them viewed the emergence of feminism from the perspective of political economy. Feminism as a new social movement is described as post-materialist, and thus has no discernible connection to capitalism. Capitalism, however, mistakenly is left out of its analysis.

Most studies of Ukrainian experts have largely ignored the enabling and

«Соціалізм навчив жінок бути скромними. Капіталізм, у свою чергу, вчить їх бути активними лідерками та самостійно будувати своє життя.»

constraining effects of capitalism while analyzing this issue. Most scholars overlook not only direct, but also proximate effects of capitalist institutions on collective actions; as well as the ways in which capitalist dynamics indirectly influence the possibilities of women’s protests, sometimes over many decades, by, for example, shaping political institutions, social ties or cultural idioms.

The abolition of slavery, which occurred on Ukrainian territory from 1861 to 1866, has encouraged the development of the capitalist relations in Ukraine. Together with capitalism numerous social movements and protests appeared on Ukrainian soil, which has motivated the inclusion of women in this movements. Such labour movements are of crucial importance for the emergence and the development of the feminist movements. Furthermore, Ukraine hasn’t been an exception. Suzanne Franzway deservedly refers to the labour and feminist movements as “Sister and Sister”, claiming that feminists inhabit the territory where the cultures of the labour movement and the women’s movement collide.

Not only did the early Ukrainian labour and proletariat movement (1840-1880) include many women among the protestors, but it has also encouraged them to form separate women’s economic protests and movements. These labour movements enforced elaboration of laws

Announcement of March Against Capitalism in New York

«Фемінізм – революційний та трансформативний політичний проект, який зумів кинути виклик жіночому статусу-кво.»

protecting female workers as early as 1847. Although labour movements were rather seen as tough and masculine at that time, Ukrainian women have managed to become an integral part of them.

Socialism, in its turn did put feminism on hold. Soviet authorities managed to convince the majority of Soviet women that feminist movement was pointless and hardly necessary. They managed to persuade Soviet women that they were granted rights equal to those conferred men, so there was no need to fight for them. This persuasion occurred through various mechanisms. Women enjoyed

unheard.

It is rather symbolic that Ukrainian feminism was reborn when Ukraine got its independence. Quite important is the fact that twenty-four years after the dissolution of the Soviet Union, Ukraine is still mired in a transition to a market economy and is constantly experiencing systematic challenges of socio-economic relations. The economic crisis, a ubiquitous phenomenon nowadays in Ukraine, has influenced the emergence of the feminist movement to a great extent too.

So what has motivated Ukrainian women to develop their feminist sentiments after the dissolution of the Soviet Union?

Women became the poorest class in society in the Soviet Union. The wild capitalism of the 90s has, however, demonstrated women’s and men’s rights were by so far unequal. After the dissolution

economic independence due to ongoing wars and the absence of men. The Second World War took lives of nearly thirteen million of Ukrainian men, so Ukrainian women were simply forced to become both “a man and a woman” of the family. Despite their impressive potential, it was extremely difficult for women achieve impressive economic prosperity after the dissolution of the Soviet Union. Strong Ukrainian women were simply forced to the “economic survival” and were pushed to enter informal economy and commit the so-called chelnok business, what resulted in deskilling, deprofessionalization and disempowerment of the female population in Ukraine.

The collapse of the centrally planned economy meant also the collapse of the system of social protection that caused the end of the social contract between the state and working women and pushed them into the search of new lifestyles, new strategies and new identities. In the early 1990s a newly formed Ukrainian state had a chance to explore hitherto inaccessible forms of economic activity and as a result this transformation produced new gender concerns and anxieties. This, however, was the time when Ukrainian collective feminist identities were shaped and articulated. As it we have illustrated earlier in this article such identities were not new; they existed in the pre-Soviet era long before Ukraine gained independence. That leads us to a conclusion that Ukrainian women have been simply reminded of their long forgotten feminist sentiments. The emergence of these new feminist identities, which were based on the newly formed market society, created opportunities for the social inclusion of women and have simply motivated women to work.

Capitalist system has increased women’s attention on their wellbeing and led them to organize for social change. As noted by Virginia Wolf noted in earlier era, the ability of women to achieve their full intellectual development is dependent upon their ability to achieve economic dependence from men. At some point in history, women simply got tired of long lasting male-headed nuclear families, in which well paid, securely employed husbands support non-employed or low-earning wives, whose wages were rather supplemental and decided to become independent individuals being able to stand on their own feet. This exactly situation is very familiar to Ukraine.



numerous merits under socialism in the Soviet Union. Firstly, the reproductive work has been put on the labour market. It was a great advantage experienced by women at that time because women were allowed to perform their reproductive duties as a paid “state job”. Besides, women pushed to enter the labour market. Women were also encouraged to participate in educational work and were represented in politics and business even more than in modern Ukraine. Women have also entered the labour market only as a reserve work force due to the absence of men. All in all, socialism has left Ukrainian women voiceless and furthermore developed their desire to be

of the Soviet Union, a young and immature Ukrainian economy shifted from a centralized to a market economy and has experienced the so-called “wild capitalism” that caused extreme pauperization and as a result “feminization of poverty”. Males were dominating in businesses, politics and even households. Large firms were more likely to hire men than women. Glass ceiling and glass elevator were a commonplace. During the 1990s the international involvement and investment of foreign capital were also mostly dominated by men, who received necessary skills and trainings to enter in the market economy. From the historical perspective Ukrainian women have always longed for

Ukrainian women, whose IQ is higher than those of men, and who are extreme-

«Капіталізм не пропагує гендерної нерівності. Проте методи його імплементації в Україні значно цьому сприяють. Гендерну нерівність спричиняє не капіталізм, а корумповане керівництво, патріархат та квазі-демократичне суспільство.»

ly responsible and hardworking were given the chance to fight for their economic independence when capitalism marched on Ukrainian soil.

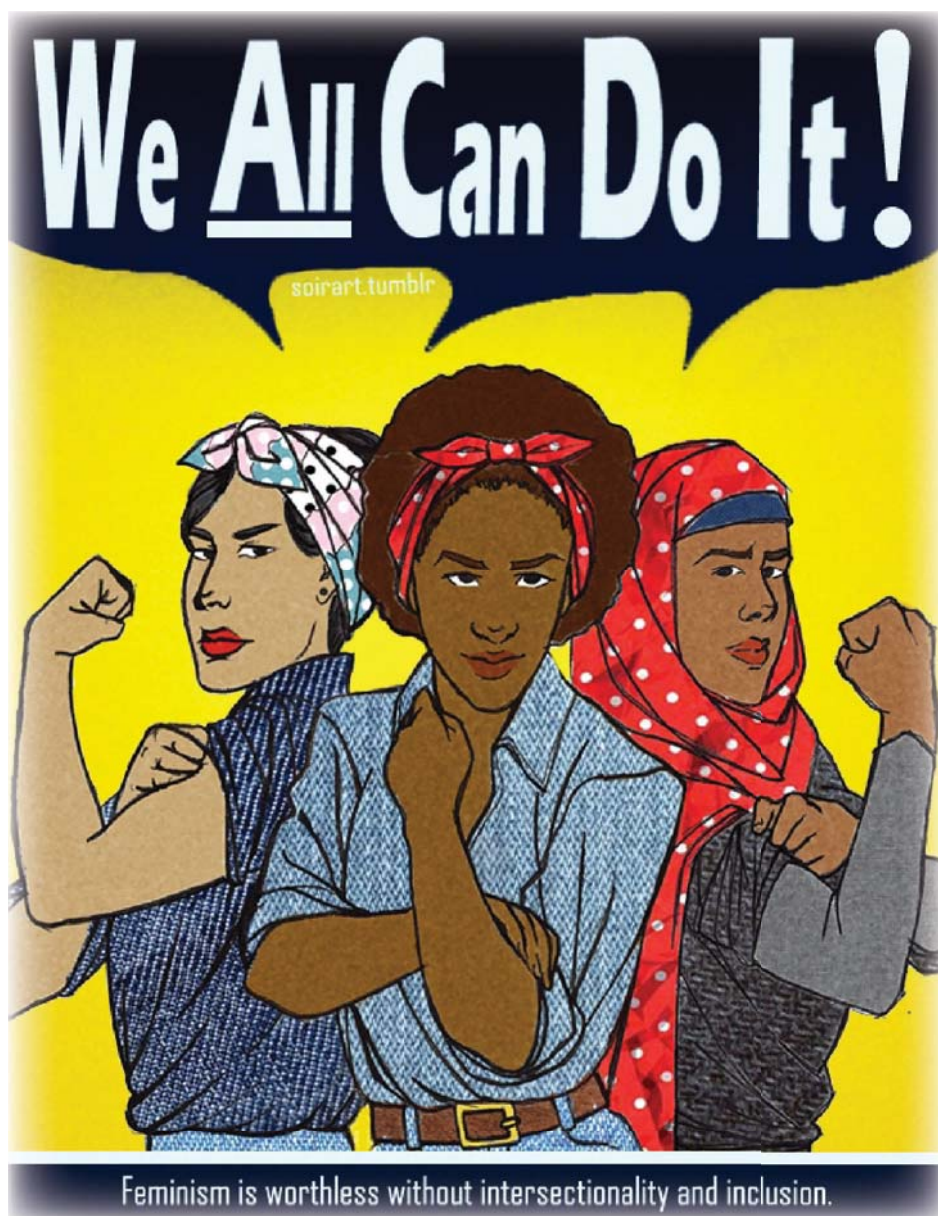
The transition to a market economy project means that capitalist institutions are universal, fair and disguise patriarchal character. Nevertheless, even nowadays, Ukrainian society is saturated with patriarchal beliefs. Gender labour division and gender labour discrimination is cutting Ukrainian women out of the work force. Radical feminists argue that capitalism has actually enabled or encouraged the exploitation of working women. Occupational segregation forces women to crowd into less paid jobs, keeping the supply of workers high and the pay low in these occupations. In Ukrainian context the implementation of capitalism has also meant a destruction of the "working mother" contract. Nowadays a Ukrainian modern woman suffers from the so-called 'double burden' even more than in Soviet Union. Social benefits for children and mothers are very little and are not always paid in contemporary Ukraine. This, however, is not a flaw of capitalism but, rather, its implementation. Nevertheless, in the Soviet Union women were exploited despite leaving under a non-capitalist system.

Capitalist system doesn't promote ideas of gender inequality on the labour market. Capitalist markets and firms create opportunities for interactions that improve the wealth of both gender; otherwise the interaction would not occur, at least not sanctioned by capitalism, as defined by private ownership, free and open markets, and free wage labour conditions. The exploitation of women in Ukraine occurs not only because of capitalism but because of a number of other factors such as corrupt govern-

ment, cronyism, patriarchy and hybrid or quasi-democratic society. The government of Ukraine constantly claims to be a protector of women's rights while letting women being consigned to lowest-paying, lowest-prestige jobs. In passing laws, adopting programs, and creating institutions, the Parliament and the Government effectively shift responsibility for their functioning onto the shoulders on women's NGOs.

From the political perspective socialism positively influenced the representation of women on political arena. The world's first female prime minister appeared in Ukraine and stayed in office from 1917 till 1918. She was a Bolshevik activist who headed the first Soviet Government. It is quite symbolic that world's first female prime minister appeared under socialism. In the Soviet Union there were 30,5 % of female deputies among

the deputies of the Supreme Soviet of the Soviet Union of the 8th convocation. Nowadays the percentage of women in the Verkhovna Rada of Ukraine is equal to 11,1 %. Based on these particular details we can conclude that the representation of women in Ukraine was much higher under socialism than capitalism. Nevertheless, the involvement of women into political activity of the Soviet Union was motivated by women's desire to help the state and the Communist party, what according to the Soviet propaganda meant taking care of their compatriots. Soviet authorities used female politicians as a tool to promote communist sentiments and Lenin-Stalin propaganda among women, to serve the mission of the Communist party, and to form an image of a perfect woman who corresponds to Soviet standards. Soviet authorities, however, did not need active women; they need-



ed women who can perform subsidiary roles. From this perspective we state that the representation of women in politics under socialism was rather quantitative than qualitative. Even a small number of women engaged in politics of modern capitalist Ukraine has a much louder voice and more power than the women of the Soviet Union ever had. Modern Ukrainian female politicians are being given important leading roles and promote their interests in any chosen way. Capitalism is merciless for women in politics. Capitalism demands female politicians to become strong, independent and very well-educated women, who would be able to compete and continuously fight with male politicians who are still in the majority. To some extent, women even have to perform better

«Жінкам в політиці капіталізм надав змогу бути почутими, незважаючи на домінування чоловіків у сфері політики. При соціалізмі такої можливості вони просто не мали.»

then men to enter political arena in modern Ukraine. At the same time, capitalism grants female politicians with a possibility to be heard, despite numerous obstacles and male domination of the political sphere. Socialism never did.

All in all, the influence of capitalism on feminism is rather controversial. From one side capitalism has given rise to women involvement on the labour market, from the other side it has put a double burden on them. If structure and operation of capitalist institutions, especially economic exploitation, created the conditions for collective action among workers at the point of production, so the structure and operation of patriarchal power relations, especially the gender division of labour, created the conditions for collective action among women seeking equal rights. Just as the rise of larger and larger factories concentrated male workers in one place and espoused conflicts between capital and labour, so the gender division of labour clustered women into female enclaves: housewives in neighborhood, workers in "women's" jobs, and clients in social welfare programs. As a result, women started fighting against such policies. Women's movement has got very strong

anti-capitalist vibes. This can be illustrated by the worldwide known organization FEMEN that considers capitalism to be the main causal mechanism of growing violence against women. Nevertheless, we here aim to show that capitalism is not the only cause of gender inequalities. Capitalism, on the contrary, offers opportunities for greater gender equality. Corruption, cronyism and informality in economic and social spheres, however, are the main obstacles for gender equality in Ukraine. Capitalism supports individualism, entrepreneurial effort, meritocracy, innovation with some adjustments, compatible with feminist goals of freeing women from economic, cultural and political discrimination.

Capitalist system with its strong inequalities has given women their voice and have made this voice louder. Undoubtedly, capitalist development has been a necessary pre-condition for the emergence and subsequent development of the first and further feminist ideas. After a long time of oblivion under socialism, capitalist system reminded Ukrainian strong women about their long-forgotten historical roles. Nowadays Ukrainian women successfully study, work, compete and achieve. Many of them, however, avoid referring to themselves as to feminists, despite the fact these women already actively participate in a feminist agenda.

In regard to feminism and new social movements in general, we should rethink of capitalism as a solely economic system. Capitalism has given the world a new system of values and, most notably, freedom of choice and freedom of speech. Women today have more freedom to choose the language of their protest and how they want to be heard, seen and remembered. In other words, capitalism is very open to self-criticism and in this way allows women to express their anti-capitalist sentiments.

By all means socialism taught the women to be humble. Capitalism, in contrast, teaches them to be active leaders and shapers of their own lives.

References:

1. Bohachevsky-Chomiak, M., 2000. Women in Ukraine: Essays in Honor of Roman Szporluk, ed. Z. Gitelman, L. Hajda, and R. Solchanyk. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, pp. 29-31
2. Buechler, S., 1995. New Social Movement Theories. In Sociological

Quarterly, 35:3, p. 442

3. Choma, T., 2000. Has Feminism been in Ukraine? (In Ukrainian: Чи був в Україні фемінізм?)

4. Cudd, A. and Holmstrom, N., 2011. Capitalism For And Against. A Feminist Debate. New York: Cambridge University Press, pp. 4, 99-101.

5. Fraser, N. 2009. Feminism, Capitalism and the Cunning of History. In New Left Review 56, March-April 2009, p. 8.

6. Fraser, N., 2013. Fortunes of Feminism: From State-Managed Capitalism to Neoliberal Crisis. London: Verso, p. 91.

7. Hetland, G., and Goodwin, J., 2013. The Strange Disappearance of Capitalism from Social Movement Studies. In C. Barker, L. Cox, J. Krinsky and A.G. Nilsen (Eds.), Marxism and Social Movements (Vol.46). Leiden: Brill, pp. 86-98.

8. Kis, O. 2014. Feminism in Contemporary Ukraine: From Allergy to Last Hope.

9. Kis, O. 2012. Restoring the Broken Continuity. Women's History in Post-Soviet Ukraine, in Clio on the Margins. Women's and gender History in central, Eastern and Southeastern Europe (Part One), ed. by Krassimira daskalova.

10. Pichardo, N., 1997. New Social Movements: A Critical Review. Annual Review of Sociology 23, pp. 412-426.

11. Taraban, S., 2002. Women and Economic Restructuring in Post-Socialist Ukraine: the Paradoxes of Constructing a Businesswoman. In Canadian Woman Studies, 21:4, pp. 124-128.

12. Weissman, D., M., 2012. Feminism in the Global Political Economy: Contradiction And Consensus in Cuba. University of Baltimore Law review 41, p. 222.

13. Wilson, L., 2014. Freedom and Capitalism. The Center For Development. Available at [http://www.drlwilson.com/Articles/Capitalism and freedom.htm](http://www.drlwilson.com/Articles/Capitalism%20and%20freedom.htm).

14. Wright, E., O., 2000. Working-Class Power, Capitalist-Class Interests, and Class Compromise. In American Journal of Sociology, 105:4, p. 957.

15. Young, L. 2000. Feminists and Party Politics. Vancouver: UBC Press, p. 11.



ЛЮДИНА БЕЗ ФУТЛЯРУ

Він ходив у темних окулярах, а вдома закривався на всі замки. Беліков прагнув створити собі «футляр», який би захистив його від зовнішніх впливів. Зрозумілими для нього були лише циркуляри, у яких що-небудь заборонялося. Будь-які відхилення від норми викликали у нього стурбованість.

(А. П. Чехов, «Людина у футлярі»)



АЛІНА КУРЛОВИЧ

Сьогодні, повертаючись додому, побачила, як молода матуся дорікала своїй маленькій донечці, яка з янгольським виразом на обличчі та невимовно щаслива, забігла в калюжу й почала топтатися на місці. «Що ж ти робиш, Даринко?! Тільки подивися на себе, яка ти тепер брудна! Хіба ж дівчатка так поведуться?!» – сварилася любляча й турботлива матуся.

Сама ж Даринка – у рожевих панчохах та куртці – безнадійно розвела руками, мовляв, вибач матусю, я не хотіла. Посміхнувшись, я пригадала своє дитинство і його залізний аргумент: «Ти ж дівчинка!»

У дитинстві завжди сварили за непослух: втечі з дому (шукала особистого простору!), розібрані шухляди з речами (прибирала!), розтроснені молоком табурети (ремонтувала!), розбитий посуд (наводила порядки!), затуркана кішка (майстер-класи лазіння по деревах), кури (вчила літати з даху!). Мене намагалися привчити до режиму, а я намагалася пристосувати всіх до себе! Я ж дитина – мені все дозволено! Думаю, вчинки просто кричали про це. З ентузіазмом і творчо придумувала нові й нові бешкетування, як це називали дорослі, але для мене це

була цікава гра ... після якої якнайшвидше і якнайвправніше доводилося заплигувати на дерево, й лізти високо вгору, і зупинятися тільки в тому разі, коли чітко знала – лозина вже не дістане! А коли злазила, то каральникам уже було не до мене.

Я не боялася брати до рук ящірок, обіймати чужих собак, ганятися з палицею за коровами, перепливати ставок і битися зі старшими. Я не боялася поплентатися десь через поле й цвинтар, щоб дослідити нову місцевість, на цілий день. Залізти на коня, летіти без гальма на шаленій швидкості на велосипеді, вночі утекти із собакою з дому... Моїми улюбленими іграшками були конструктор (купили для брата) і машина, у яку можна було сісти та їздити (отримала у спадок, коли той виріс). А потім я пішла до школи...

Мене навчили дівочим прибабасам, на кшталт «я не піду до лісу / не полізу на дерево за яблуком / ні в якому разі не захищатимуся / буду покірно сидіти, слухати й слухатися». Мої експедиції почали втрачати сенс на тлі образу «правильної» дівчинки. Одна викладачка в університеті дуже влучно про це сказала: «Дитина, на те й дитина, щоб бути непосидючою, усім цікавитися, лізти куди не треба – це її спосіб пізнання світу, пошук себе у ньому! Коли я приходжу на урок і бачу, як дитина сидить покірно, склавши руки, то мене починає тіпати – це вже не дитина, а зомбі! Зламали...»

Мене відучили «пхати носа куди не слід», з роками виховання я зарубала собі на ньому, що перед жінками відчиняють двері, за жінок заступаються, їх оберігають, їх утримують, ними керують і володіють. Але не зважаючи на «зарубане», усе ж протягом іще років восьми мені докоряли: «Хіба ж дівчатка так поведуться?!».

А я, будучи ще дитиною, ніяк не могла второпати дорослу логіку! Який зв'язок між «я дівчинка» і «не можна бігати, битися, лазити по деревах»?..

Із часом відчула, наче мені скували руки й ноги: вишивати, в'язати – не лю-

била (мало динаміки), але зобов'язана була на уроках праці. Та справжнім кошмаром для мене стало готування! Вдома – товкмачили: як не навчишся – заміж не вийдеш! У школі – то бутерброди, то вареники, то салати, якими треба було нагодувати хлопців... Тут уже я й почала розуміти аргументи дорослих і мовчки обурюватися! А кому про це можна було сказати, якщо всі були «по той бік барикади»? Соромно було про це говорити і з подругами, які з такою завзятістю приступали до ліплення тих же вареників, поки хлопці десь гуляли. Дитина тоді для себе зробила висновок: «Щось зі мною не так!...».

З молодшої школи і досі пам'ятаю той осуд на обличчях однокласників та однокласниць, які бачили, що я знову прийшла із зчесаними колінами, подряпанними ліктями, розбитим носом... І то було не бешкетування, то було моє життя – цікаве, динамічне, сповнене відкриттів і емоцій! Коли мої однолітки-подруги допомагали мамам в господарстві, я з дідом ходила на риболовлю, пиляла дрова (мене не змушували, мені подобалося!), допомагала замішувати цемент, косила траву, а от сокиру й молоток у мене завжди відбирали (тільки згодом зрозуміла чому!).

Мене відрізали від того, що подобалося, а залізний аргумент «ти ж дівчинка» набрав чинності вже і вдома. Я повинна була полюбити те, що для дівчинки оточення вважало «правильним». Точкою зриву стало УПК, де мене замість омріяної автошколи записали на швачку...

Школу я закінчила 4 роки тому, але розумію, що такий спосіб виховання дітей був ще задовго до мене, і буде після, якщо з цим нічого не робити. Учителство та батьки, слідуючи за андроцентричним суспільством, розподілили дітей за коробками – блакитними і рожевими. Ці коробки – спосіб дитину зробити «нормальною», такою, як усі, відібравши у неї можливість обирати й дослухатися до себе. Заплиг-

нути (чи тільки глянути!) в коробку не того кольору – означає, що дитина виб'ється з оточення, її волелюбність та ініціативність не сприйматимуть. Її шлях – це постійна боротьба існування особистості зі світом. Але скільки з усіх дітей зможуть витримати всі «преси» – батьків, рідних, учительства – і не зламатися під цим тиском?

У будь-кого є своя гендерна історія. Вона часто починається зі школи, переступаючи поріг якої, дитина починає чітко усвідомлювати, хто вона: дівчинка чи хлопчик. Бо за кожен «не такий» вчинок дитині з жахом говоримуть: «*Ти ж дівчинка!*» чи «*Ти ж хлопчик!*»...

Але ж приналежність до певної статі – це ще не раз і назавжди визначений спосіб життя, чи не так? І тим більше – не вирок.

Цього року у Гендерному інформаційно-аналітичному центрі «КРОНА» стартувало регіональне експериментальне дослідження, яке має офіційну назву «Науково-методичні засади впровадження гендерних підходів в систему роботи навчальних закладів», а якщо простіше – спроба побудувати все у школі так, щоб не «відрізати дитині половину світу й можливостей», а допомогти вирости самодостатньою, конкурентоздатною в сучасному світі особистістю. Ідея спробувати перетворити простір школи на гендерночутливий спільними зусиллями – ГО, власне шкіл, освітніх інституцій і органів місцевого самоврядування – виникла минулого літа, коли експертки ГІАЦ «КРОНА», членкині кафедри гендерночутливих технологій в освіті¹ ХНПУ імені Г.С. Сковороди і співробітниця Харківської академії неперервної освіти брали участь в одному із семінарів Всеукраїнській мережі осередків гендерної освіти у вищих навчальних закладах².

– **Можна перевчати дорослих людей, з уже сформованим світоглядом, із закріпленими в ньому гендерними стереотипами. Ми ж вирішили піти простішим (чи складнішим) шляхом – не перевчати потім, а одразу виховувати інакше,** – говорить координаційна група експерименту – *Олег Марущенко* (експерт і тренер ГІАЦ «КРОНА», головний редактор гендерного журналу «Я»), *Олена Малахова* (експертка й тренерка ГІАЦ «КРОНА» та Всеукраїнської мережі осередків гендерної освіти вищих

навчальних закладів, завідувачка кафебри гендерночутливих технологій в освіті, директорка Гендерного центру ХНПУ імені Г.С. Сковороди), *Тетяна Дрожжина* (проректорка з навчальної роботи КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», експертка Всеукраїнської мережі осередків гендерної освіти вищих навчальних закладів), *Ольга Андрусик* (віце-директорка з навчально-виховної роботи ХСШ № 33, експертка і тренерка ГІАЦ «КРОНА»).

Експеримент реалізується відповідно до «Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року» на офіційному регіональному рівні – відповідно до наказу Департаменту науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації (№ 449 від 29.10.2014 р., «Про проведення дослідно-експериментальної роботи в Харківській області на базі загальноосвітніх навчальних закладів і надання їм статусу експериментальних навчальних закладів регіонального рівня»), розрахований на три роки, 2015-2018 рр. та передбачає чотири етапи.

Перший етап – *підготовчий* (січень-лютий 2015 року) – знайомство з педагогічним колективом шкіл, другий – *організаційно-прогнозуючий* (березень-квітень 2015 року), який передбачає планування програми роботи зі школами), третій – *пошуково-формульований* етап (2015-2017 роки) – основний та найбільший, передбачає тренінгову програму та зміну обстановки на гендерночутливу, четвертий

– *контрольно-загальнонавчальний* (серпень 2016-грудень 2017) – підсумки експерименту.

Важливим кроком в експерименті є (само)аналіз роботи учасників /-ць навчально-виховного процесу. Для того, щоб мати змогу відстежувати свою роль у (де)конструкції гендерних стереотипів, вчительство у школах та виховательки у дитсадках пройдуть тренінгові програми підвищення кваліфікації та навчання, спеціально розроблені з урахуванням особливостей кожного з освітніх закладів, що беруть участь в регіональній програмі. Аналіз та деконструкція гендерних стереотипів, навчання гендерночутливих педагогічних технологій, прийомів і методів викладання, гендерна експертиза простору школи, навчальних програм і планів, підручників, виховних заходів, гендерний аудит навчального закладу, дискусії, інформаційні кампанії за участю медіа – ось за що як мінімум готові взятися вісім чи не найсміливіших в інноваціях та найперспективніших в плані реалізації державної гендерної політики педагогічних колективів Харківської області.

В експерименті братимуть участь 2 навчально-виховні комплекси – Огіївський НВК (Сахновщинського району) і Лозівський НВК № 10 «ЗНЗ – ДНЗ» (м. Лозова), 2 загальноосвітні школи – Панютинська ЗОШ I-III ст. № 1 (Лозівський район) і Вербівська ЗОШ I-III ст. (Балаклійський район), 2 гімназії – Нововодолазька (Нововодолазький район) і Малинівська (Чугуївський ра-



Дружня зустріч творчої команди експерименту з адміністрацією Вербівської загальноосвітньої школи

йон), а також Нововодолазький ліцей (Нововодолазький район) і Комунальний заклад «Обласна спеціалізована школа-інтернат II-III ст. «Обдарованість» Харківської обласної ради». Таким чином експериментальна програма охоплює 490 осіб з педагогічних колективів, робота безпосередньо з вихованками й вихованцями дитсадків і учнівством шкіл не передбачається.

– *Працювати з дітьми ми не планували. Ідея полягає у тому, що раз на поведінку і світогляд дітей впливає все те, що ми – дорослі – робимо, то, імовірно, коли ми змінимо атмосферу та обстановку на гендерночутливу, прибравши деструктивні фактори, то поведінка й світогляд дітей теж внаслідок цього змінюватимуться. Адже вони, як губки, вбирають все те, чого ми їх навчаємо, –* пояснює Олена Малахова.

Протягом лютого-березня в усіх експериментальних закладах вже відбулися виїзні ознайомлювальні сесії, що включали соціологічні опитування, вступні бесіди з педагогічним колективом, присвячені аспектам гендерної теорії в освіті та обґрунтуванню необхідності змін у школі, інформування про сутність та етапи експерименту. Одна з провідних ідей знайомства з вчительством – не нав'язувати «експертну думку», а зацікавити, мотивувати до спільних експериментальних досліджень і змін, наочно показавши, де у школі «робиться гендер» та до чого призводить гендерна нерівність.

В усіх колективах пожвавлення одразу ж виникало при наведенні й коментуванні Олегом Марущенком статистичних даних: *«70 % усіх найбільш розвинених і 75 % усіх неграмотних людей планети – це жінки; жінкам належить лише 1 % світової нерухомості; виконуючи 2/3 усієї роботи на Землі, жінки отримують не 2/3 усіх доходів (як було б справедливо!), а лише 5 %! І без нас – освітянства – тут не обходиться... Адже саме система освіти, як одна з дискурсивних влад, транслює патріархатні, андроцентричні соціокультурні норми нашим дітям».*

Проаналізувавши стоси шкільних підручників, настінних плакатів та до-

поміжних матеріалів, експертна група впевнена: можна чітко спрогнозувати подальшу поведінку дітей та простежити нав'язування соціальних ролей. На малюнках як правило хлопчики порушують дисципліну, б'ються та роблять різноманітну шкоду. Дівчатка ж – покірні та миролюбні, здатні до гуманного вирішення проблем. Саме тому, мабуть, дівчата у задачах з математики, наприклад, лише чистять тонами картоплю, сотнями печуть пиріжки та безкінечно ліплять вареники, а хлопці – подорожують, літають у космос, читають та займаються іншими цікавими й пізнавальними видами діяльності...

Зоя Вікторівна Сердюк, учителька Панютинської загальноосвітньої школи підтверджує наявність цієї проблеми: *«На уроках математики під час розв'язування задач у мене неодноразово виникав подив – чому всі задачі такі стереотипні?! Чому дітей ділять завжди на групи за статтю, я не пригадаю зараз жодної задачі, де б щось разом робили якісь, скажімо, Марійка і Василько, завжди дівчата окремо, хлопці – окремо... І діти часто звертають на це увагу, запитують».* Переконана, такі запитання виникають у багатьох дітей, і вчительки не завжди знають, як краще відповісти.

Гендерна теорія не для всіх виявилася новинкою. Є педагогині, які вже неодноразово різною мірою були залучені до цієї сфери. Оксана Кочерга, віце-директорка з навчально-виховної роботи у НВК № 10 м. Лозова, говорить, що гендерна тематика для неї є не новою, бо вона тривалий час працювала практичною психологинею, і коли вийшов наказ про запровадження гендерної рівності, психологічна служба активно почала над цим працювати.

– *Спілкування з людьми, які глибше займаються питанням гендерної рівності, збагачує мене як особистість і допомагає долати власні гендерні стереотипи. Те, чому я вже навчилася – зробило мене щасливішою і жінкою, і мамою, і фахівчицею!*

Не одна людина з опитаних сказала, що не завжди вчителі й учительки беруть до уваги гендерну проблематику, і що після почутого вони вже по-

чали аналізувати в цьому аспекті свою поведінку під час уроків:

– *Мені подобається ця ідея. У мене вже педагогічного стажу 30 років! І я не буду приховувати, що інколи ми й самі помічаємо як творимо гендерну нерівність! Це стосується, наприклад, зауважень щодо поведінки та дисципліни учнів та учениць – тут ми ще й як користуємося стереотипним мисленням: за розмови на уроці, скажімо, чи за біганину на перерві дівчаток лаємо, а хлопцям – лише зітхаємо услід, –* ділиться спостереженнями одна з учительок після ознайомлювальної сесії.

Багато хто вже з ентузіазмом почали долучатися до експерименту: педагогиня-організаторка Лозівського НВК № 10, яка відразу після закінчення зустрічі погортала книжку «У пошуках гендерного виховання», планувала скористатися нею при підготовці свята до 8 березня; у Вербівській школі, подумавши над гендерною експертизою простору свого закладу, вирішили одразу почати з впливу на формування мовної картини світу – змінити андроцентричні таблички на дверях кабінетів на гендернонеупереджені «директорка», «бібліотекарка» тощо.

Пригадуєте, наскільки важливою для нас у дитинстві була школа? Коли приходили додому, то розповідали рідним про нові відкриття, повідомляли мамам-татам-дідусям-бабусям, що вони щось роблять неправильно, бо от у школі вчителька навчала інакше! Для дітей школа – це другий дім протягом 11 років. І не тому, що вони там перебувають більшу частину часу, а тому, що там вони ростуть і розвиваються, там формується їхній світогляд, там діти визначаються з орієнтирами на подальше життя. Школа не повинна бути футляром, який би обмежував дитину, її можливості та вподобання. Школа – не місце ярликам та рожево-блакитним коробкам! І не місце аргументам «Ти ж дівчинка!»/ «Ти ж хлопчик!».



¹ Кафедра гендерночутливих технологій в освіті функціонує з 2012 р. на базі Лозівського НВК № 10 як структурний підрозділ навчально-наукового педагогічного комплексу ХНПУ імені Г.С. Сковороди у межах проекту «Університетська кафедра в школі».

² Всеукраїнська мережа осередків гендерної освіти в ВНЗ була створена зусиллями викладацтва вишів України за ініціативи Харківського обласного гендерного ресурсного центру (уже не існує, був ліквідований в процесі реструктуризації органів місцевого самоврядування) та у партнерстві із представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні. Координацію діяльності Мережі відповідно до Меморандуму здійснюють по черзі осередки гендерної освіти, що входять до її складу. Докладніше про Мережу на сайті www.gendercenter.sumdu.edu.ua.

МІСЦЕ ПІД СОНЦЕМ: З ДОСВІДУ ТРАНСГЕНДЕРНОСТІ



ВЛАДА КОТІНА

Говорячи про гендер, ми найчастіше маємо на увазі чоловічий або жіночий, оминаючи інші гендерні ідентичності, такі як *квір*, *агендер*, *бігендер*, *трансгендер* тощо. Саме про трансгендер ітиметься у цій розвідці – з позиції особистого досвіду авторки, яка є MtF трансгендеркою.

Трансгендерні люди – такі, що ідентифікують себе зі статтю іншою, аніж приписана культурою на основі структури первинних статевих ознак людини: MtF (Male to Female – з чоловічої статі до жіночої) та FtM (Female to Male – з жіночої статі до чоловічої). Тобто *трансгендер* – це коли люди народжуються з типовими й однозначними первинними статевими ознаками, їхнє статеве дозрівання відбувається вчасно, їхнє репродуктивна система – функціональна, їхнє хромосомна стать відповідає морфологічній, але сама людина не ототожнює себе зі статтю, що приписана їй на підставі її геніталій¹.

Багатьом людям незрозуміло, чому трансгендерні люди від цього страждають, адже можна «викинути

«Спробуйте уявити, що ваше тіло раптом стало іншої статі. Що ви відчуєте? Десь те саме відчувають і трансгендерні люди...»

цю дурню з голови та жити нормально». Взагалі то – ні. Спробуйте уявити, що ваше тіло раптом стало іншої статі. Що ви відчуєте? Десь те саме відчувають і трансгендерні люди...

Трансгендерність виявляється або змалку, або у період статевого дозрівання. Невідповідність статі та гендера може призвести до страждань та дискомфорту відчуттів – *гендерної дисфорії (гендерного розладу)* – що є не психічним захворюванням, а медичним станом, який найчастіше потребує лікування. Багато людей з гендерною дисфорією мають сильне бажання жити саме відповідно до тієї гендерної ідентичності, яку вони відчувають, а не до функцій та ролей, начебто визначених для них статевими ознаками. Такі люди є *транссексуальними* і часто лікуються шляхом корекції свого тіла до відповідного гендера. Успереч стереотипам, транссексуальні люди можуть репродукувати, тобто зачинати і виношувати дітей (якщо вони не пройшли добровільну або примусову стерилізацію).

Про гендерну дисфорію може свідчити така поведінка дитини:

- наполягає на тому, що вона – іншої статі;
- не любить вдягати типове для її статі вбрання, наполягає на одязі, типовому для іншої статі;
- наполягає або сподівається на зміни своїх геніталій;
- відчуває велике нещастя через фізичні зміни у пубертатний період.

Діти з гендерною дисфорією можуть поводитися так, але така поведінка необов'язково свідчитиме саме про гендерну дисфорію.

Лише у дуже небагатьох випадках така поведінка зберігається і продовжується в юнацькому та дорослому віці, тоді вона проявляється чіткіше та веде до більш фундаментального впливу на людину, яка:

- без сумнівів відчуває різницю між своєю статтю та власним гендером;
- почуває себе комфортніше у реальній гендерній ідентичності;
- має сильне бажання сховати оз-

наки своєї біологічної статі, наприклад, груди, волосся на тілі;

- виявляє сильне бажання позбутися або змінити свої статеві органи.

Надзвичайно важливі тут розуміння та підтримка, без яких, намагаючись стримувати свої відчуття та жити за роллю, що відповідає її біологічній статі, людині майже гарантована депресія, а то й думки про самогубство²...

Зазвичай, вже у підлітковому віці трансгендерні люди впевнені у своїй трансгендерності та починають шукати інформацію та когось, хто могли б підтримати їх у цій проблемі – це до-



помагає визначитися остаточно та заспокоїтися, щоб можна було приймати подальші рішення з ясною головою. Спілкуючись з іншими трансгендерними людьми, підлітки також знаходять інформацію про те, як сховати риси своєї статі та про дозування препаратів для замісної гормонотерапії (ЗГТ). За нетривалого її використання оточення може й не помітити змін в організмі (глибший голос у FtM та груди у MtF), та десь через рік зміни стають значними та доводиться якось відкриватися батькам та соціально адаптуватися.

Діти і батьки

Звісно, найважче буває повідомити про свою трансгендерність батькам. Чи обов'язково і як відкриватися в цьому батькам? Досвіди такого камін-ауту³ різноманітні, тому варто спочатку визначитися – якого результату людина хоче досягти.

Одна з причин, через яку трансгендерні люди відкриваються своїм батькам, – щоб отримати підтримку від них чи набути «легалізації». Досягнен-

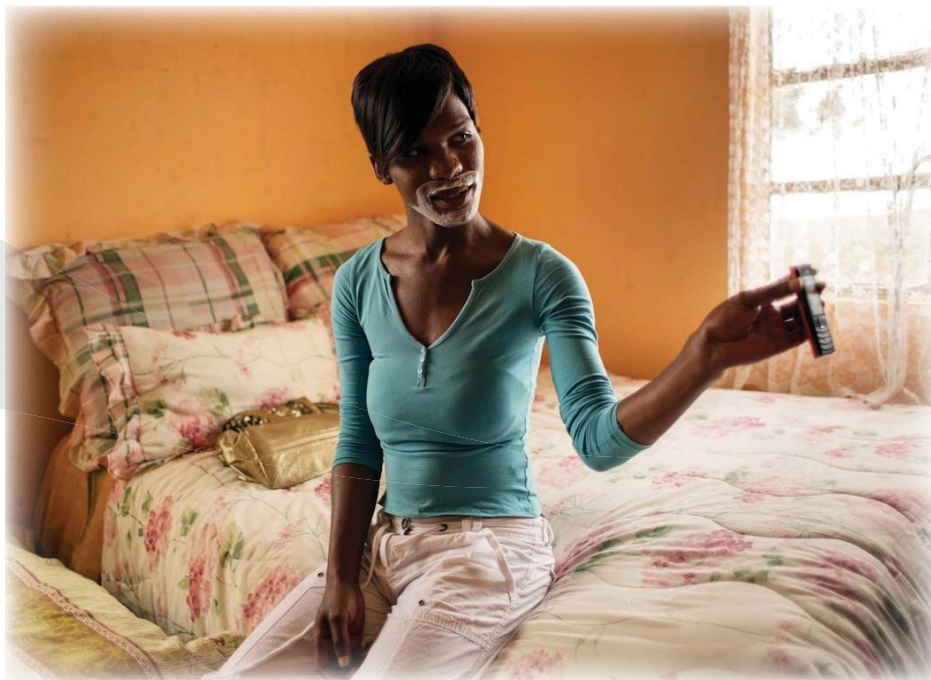
ня такої мети не може бути моментальним, особливо коли батьки ставляться до цього негативно чи байдуже, хоча вони можуть і зовсім несподівано прийняти свою дитину такою, якою вона сама себе відчуває, та надати свою безумовну підтримку й допомогу. У той час, як більшість транссексуальних людей самореалізуються у колі друзів, вони не завжди розуміють, що зізнання батькам може не принести користі, особливо якщо людина ще ніколи не довіряла своїх гендерних проблем іншим і їй немає кому підтримати.

Більшість транссексуальних людей розповідають про себе, і цей процес може стати частиною формування здорової самооцінки, хоча бувають ситуації, коли це буває і зовсім недоречно. Якщо ж основна мотивація тут – відкритися батькам, то прагнення поділитися пережитим і своїми потребами – хороший початок. Якщо ж бажання отримати підтримку виникло, наприклад, в період емоційної кризи в сім'ї, батьки можуть бути настільки шоковані цією новиною, що ні про яку підтримку й мови не буде. Спроба відкритися в період сімейної сварки може показати людину як психологічно нестійку, і надалі до її слів серйозно навряд чи ставитимуться.

Здебільшого краще спочатку знайти моральну підтримку серед осіб, обізнаних із проблемами транссексуальних людей. Якщо батьки довіряють компетентним джерелам, то спочатку можна закласти фундамент для обговорення трансгендерності, повідомивши, скажімо, про те, що виникли певні питання / сумніви щодо свого гендера або що є бажання зустрітися з кимось, хто фахово знається на гендерних питаннях. Коли людина вже готова до камін-ауту, необхідно дати батькам зрозуміти, як такі зміни можуть вплинути на них і на їхню дитину. Після такої бесіди батьки, можливо, захочуть знайти інформацію про гендерні проблеми з об'єктивного і компетентного джерела. Можете зробити те ж саме, заздалегідь підібрати для них статті, фільми і літературу з цього питання.

Важливо розуміти, які почуття можуть відчувати батьки після вашого камін-ауту. Практичний досвід трансгендерних людей свідчить, що це можуть бути:

Провина. Відчуття того, що до всього цього призвели якісь їхні «неправильні» дії (вони стригли свою ди-



тину занадто коротко або залишали занадто довге волосся, чи одягали не в ті кольори, чи проводили з нею занадто мало часу, чи дозволяли спілкуватися з «поганими» дітьми тощо). Вони вважають, що вони все прогледіли, що вони повинні були самі виявити ці проблеми, а раз інакше, то вони не стали хорошими батьками.

Страх. Їх лякатиме те, що станеться далі. Вони боятимуться, що про це скажуть родичі / сусіди / колеги / школа / виш. Їм буде страшно за майбутнє своєї дитини, і за своє майбутнє у старості.

Сум'яття та сумніви. Вони можуть подумати, що дитина – гей чи лесбійка, чи вирішити, що вона хвора фізично або душевно і потребує лікування (у психіатричній клініці). Транссексуальність і, наприклад, рішення змінити стать, може суперечити їхнім релігійним переконанням, вони можуть також вважати, що на дитину хибно вплинуло яке-небудь стороннє джерело (інша людина, інтернет або сам диявол).

Реагуючи на таку новину, батьки можуть перебувати на різних позиціях: хтось із них може поводитися більш відкрито і розуміти та сприймати ситуацію краще, хтось – категорично та роздратовано. Варто розуміти і пам'ятати, що вони проходять через певний процес усвідомлення та прийняття, які прогресують у власному ритмі і в певному часі, важливо дати їм цей час і можливості добре вивчити і зрозуміти, якою насправді є їхня дитина. Непоо-

динокі випадки, коли батьки сприйняли камін-аут своєї дитини досить спокійно і зараз допомагають з придбанням ліків та соціальною адаптацією.

Скажи мені, хто ти

При зустрічі із трансгендерною людиною не завжди можна однозначно зрозуміти, як вона сама визначає свій гендер, тож як краще комунікувати, щоб не образити і не зачепити її почуття?

За порадою фахівців/-чинь та виходячи з власного досвіду, можна сформулювати кілька порад, що допоможуть розуміти і поважати людей, які, можливо, кидають виклик традиційним уявленням про стать і гендер, не потрапляючи під традиційне визначення «чоловік» або «жінка».

Поважайте їх гендерну ідентичність. Думайте і говоріть про них у тому роді, у якому вони самі про себе говорять (не звертаючи уваги на зовнішність), якщо тільки вони самі не просили вас поки нічого не змінювати⁴.

«Розмовляючи про минуле, краще не використовувати вирази на кшталт «Коли ти був/була попередньої статі» чи «Народився/народилася чоловіком/жінкою». Запитайте людину, як би їй хотілося, розмовляючи, посилатися на минуле.»

Використовуйте відповідний рід і родові закінчення слів. Запитайте, які займенники були б підходящими, та поважайте цей вибір. Наприклад, MtF, імовірно, надаватиме перевагу словам, що підкреслюють жіночу стать, такі як: «вона», «її» та звертання до себе у жіночому роді. Людина, яка ідентифікує себе із чоловіком (FtM), вірогідно, надаватиме перевагу визначенням, властивим чоловікам, таким, як «він», «його» тощо. Для деяких трансгендерних людей комфортнішим буде, щоб ви використовували нейтральні з точки зору приналежності до статі слова. Вживайте саме ті слова, які вони просять використовувати.

Уважно поставтеся до згадок про минулий час. Розмовляючи про минуле, краще не використовувати вирази на кшталт «Коли ти був/була попередньої статі» чи «Народився/народилася чоловіком/жінкою». Запитайте людину, як би їй хотілося, розмовляючи, посилатися на минуле. Якщо вам необхідно згадати у фразі сам факт зміни статі, скажіть «перед твоїм визнанням» або «до гормонотерапії» (якщо прийнятно).



Не бійтеся ставити запитання. Люди люблять говорити про себе, і більшість трансгендерних людей будуть щасливі відповідати на запитання та раді, що ви виявили інтерес до їхнього життя. Не чекайте, проте, що людина стане вашою персональною енциклопедією: ви самі відповідальні за власну інформованість і знання. Ви-

няток становлять питання про статеві органи, хірургічне втручання, попереднє ім'я, та розпитувати слід тільки якщо ця інформація потрібна, наприклад, для медичної допомоги, для сексуальних взаємин чи для оформлення офіційних документів.

Поважайте секретність. Дуже важко зважитися сказати людям про те, що ти трансгендерна людина. Не розказуйте про трансгендерність людини без її дозволу, бо це – справжня зрада, яка може розірвати будь-які стосунки. Залежно від ситуації, це може постави-

«Ніякого «лікування», окрім корекції зовнішності, трансгендерні люди не потребують, ніякого психіатричного лікування бути не може. Існує проблема з тілом, а не з розумом.»

ти під загрозу життя людини, нанести іншої серйозної, і навіть непоправної, шкоди. Людина розкаже сама, коли захоче або коли буде готова. Ця порада особливо важлива, якщо знайома вам трансгендерна людина вже перейшла на постійне життя в новому соціальному статусі (фуллтайм) або навпаки, не починала перехід. Люди, які живуть постійно в кращому для них статусі, найчастіше хочуть, щоб ніхто не знав про те, що вони раніше проходили процес зміни статі і що вони, власне, є трансгендерними.

Гендерна ідентифікація і сексуальність – це різні речі. Не думайте, що гендер залежить від сексуальної орієнтації. Є натурали, геї, лесбійки, бісексуали і асексуальні транссексуальні люди, а також цисгендери всіх

орієнтацій. Якщо людина розповіла вам про свою сексуальну орієнтацію, використовуйте терміни, які вживає вона сама.

Ставтеся до трансгендерних людей так само, як і раніше. Вони можуть високо цінувати вашу увагу до цієї делікатної теми, але це не означає, що ви робите велику справу. Переконайтеся, що своїм пильним наглядом не робите собі ведмежу послугу і не відштовхуєте людину. Трансгендерні люди по суті залишаються тими ж, як і до зізнання про себе. Ставтеся до них так само, як до будь-кого з інших знайомих.

Залишайтеся людьми і уважними. Якщо людина – трансгендерна, це не означає автоматично, що вона має намір змінювати стать (гормонами та операціями). Неприпустимо запитувати людину про плани щодо цього, невічливо втручатися в чужі медичні справи.

Якщо ви припустилися помилки і обмовилися, наприклад, сказали «був» замість «була», маючи на увазі інше, не потрібно довго вибачатися, просто у подальшій розмові виправте свою помилку.

Ніякого «лікування», окрім корекції зовнішності, трансгендерні люди не потребують, ніякого психіатричного лікування бути не може. Існує проблема з тілом, а не з розумом.

Будьте обережні, розглядаючи трансгендерність як «особистий вибір». Гендерна дисфорія – це за визначенням не вибір. Якщо Ви хочете з повагою ставитися до трансгендерної людини, марно ставитися до її ситуації, як до вибору.

Ніколи не кажіть трансгендерним людям, що інші не розуміють чи не люблять їх через те, що вони народилися з «неправильною статтю». Це ранить дуже сильно, і, до того ж, це неправда: багатьох трансгендерних людей розуміють, приймають і люблять.



¹ Гендер для медій // М. Маерчик, Л. Малес, Т. Марценюк, О. Плахотнік, О. Приходько, О. Синчак та С. Шимко. – Київ: Критика, 2013.

² NHS Choices health. – Режим доступу: <http://www.nhs.uk/conditions/gender-dysphoria/pages/introduction.aspx>.

³ Камін-аут (ще – камінг-аут; від англ. coming out – «розкривання», «вихід», coming out of the closet – «вийти із комірки», у значенні «вийти із темряви, відкритися») – процес відкритого й добровільного визнання людиною своєї приналежності до гендерної меншини.

⁴ Independent Foundation «Transgender». – Режим доступу: <http://transgender.ru/chitat/faq-chastye-voprosy/kak-vezhливо-obschatsya-s-transseksualom>.

СНОВА О ЯЗЫКОВОМ СЕКСИЗМЕ



АЛЕКСАНДР ПЕРШАЙ

Сексизм в языке, как и проявления дискриминации по признаку пола в СМИ, культуре, политике, повседневности и т.д., занимает особое место в постсоветских странах. С одной стороны, сексистскими стереотипами пронизано большинство публикаций в СМИ, блогов и комментариев в социальных сетях. С другой стороны, те редкие публикации, которые пытаются вскрыть дискриминацию по признаку пола в журналистских текстах, политических высказываниях или законодательных практиках, чаще воспринимаются не как социальная критика, а как «выходки» феминисток, что дискредитирует и авторок анти-сексистских публикаций, и феминизм как социально значимое движение (например, см. материал Никиты Лихачева «Сам ты тёлочка»¹). Чаще сексизм отрицается в качестве проблемы, что оправдывается культурной традицией, моральными устоями или даже анатомией (то есть обосновывается биологическим детерминизмом), например: *«Все эти вопли про дискриминацию полов считаю совершенно надуманными. Да,*

«Для того, чтобы изменить мир вокруг нас, необходимо изменить язык, на котором мы говорим.»

местами дискриминация есть, но она вызвана естественными отличиями полов, а не мужскими стереотипами. Да, я хочу, чтобы помощницей у меня работала девушка, а охранником (если он мне будет нужен после этого поста) – мужчиной»².

Но главное – в обоих случаях сексизм не воспринимается как: 1) социальная проблема и 2) результат системных отношений в патриархальном обществе. То есть сексизм – это верхушка «айсберга», скрывающего разделение социальных привилегий и свобод по признаку пола.

Дискриминация по признаку пола вплетена в систему социального неравенства патриархального общества, которое определяет и контролирует позиции мужчин и женщин. В патриархальном обществе социокультурной нормой является мужчина, даже если об этом не говорится открыто. Такая ориентированность на мужчину называется *андроцентризмом*. Андроцентризм отождествляет «мужское» в обществе и культуре с «общечеловеческим» и тем самым провозглашает мужчину в качестве «нормы мирового порядка». То есть в патриархальной системе «человек = мужчина», а женщины, трансгендеры и другие представительницы/ли нетрадиционных форм гендерной идентичности являются «неполноценными» вариантами этой «мужской» нормы. Дискриминация по признаку пола проявляется во всех сферах патриархального общества, а сексистские практики последовательно отражаются в языковой системе и тем самым последовательно отражают и поддерживают такое устройство общества, которое наделяет социальными привилегиями мужчин, но не женщин³.

Важно понимать роль языка в распределении социальных ресурсов. Язык это не просто «кладовая» культуры, средство коммуникации и отлаженный механизм сочетания и употребления семантики, морфологии, синтаксиса и т.д. Язык задает своим носителям/–цам параметры восприятия мира, которые всегда «завязаны» на определенную общественную форму, в которой определенный язык бытует. То есть язык формирует у людей определенное видение того, как устроен «их» мир и каким он должен быть. Ежедневно используя язык, мы не просто говорим, мы учим, повторяем и закрепляем свои представления о том, какими должны быть мужчины и женщины, окружающее нас общество.

Набор слов, которыми мы пользуемся, передается от поколения к поколению и не является нейтральным: за каждым словом стоит предмет, вещь или понятие и отношение к ним. Повторяя слова и строя предложения, мы повторяем отраженную в них культуру и лишним раз напоминаем себе, что и как должно быть. В результате, овладевая языком, мы получаем ключ к пониманию и оценке всего происходящего, и пользуемся этим ключом на протяжении всей жизни⁴.

Язык адаптируется к социальным изменениям, но часто *«новые наименования систематически описывают старые убеждения, которые уже ограничены существующими правилами, и не видится выхода из данной ситуации, даже если эти правила неадекватны и ложны»⁵*. Одна из ключевых фигур в западной гендерной лингвистике Дейл Спендер обозначает эту двойственность языка – даруемой свободой языкового выражения и одновременно ее ограниченности «фиксированным» набором значений и правил – как языковую западню. *«Как только определенные категории сконструированы языком, мы продолжаем организовывать мир уже согласно этим категориям. Все, что не соответствует этим категориям, остается за рамками нашего понимания»⁶*. То есть для того, чтобы изменить мир вокруг нас, необходимо изменить язык, на котором мы говорим⁷.

Живя в постсоветском патриархальном обществе, мы воспринимаем сексизм в языке и в повседневной жизни как должное. Однако именно посредством ресурсов языка, а именно сексистских выражений и грамматических форм, регулируется распределение наших с вами социальных возможностей. Например, как раз язык активно использовался в молодом СССР, в котором пропагандировалось равноправие полов с помощью активного использования «женских» форм названий профессий и классовых позиций, например, такие слова, как *крестьянка, работница, большевичка, комсомолка, революционерка, трактористка* и др. во многом определили «дух» той эпохи и социально визуализировали статус «новой» советской

«За отсутствием и сниженным статусом языковых номинаций женщин кроется распределение социальных ролей: язык скрыто указывает на то, кем можно и следует быть женщине, а кем нельзя.»

женщины⁸. То есть язык был признан необходимой и неотъемлемой частью социальной перестройки советского общества на том этапе.

На гендерное равенство и языковой сексизм в бывшем СССР снова обратили внимание в 1990-х годах, на волне демократизации и общего интереса к гендерным исследованиям. Были переведены на русский язык некоторые известные работы по феминистской лингвистике, например,

исследования Робин Лакофф, Дейл Спендер, Марлис Хеллингер и др.⁹ Появились работы постсоветских авторов, посвященные различным аспектам гендерной лингвистики¹⁰, а также их критический анализ¹¹.

Несмотря на интерес к этой теме, сексизм в языке по-прежнему не воспринимается и не мыслится в качестве острой социальной проблемы. Различные виды ущемления прав по признаку пола, связанные с языком, обсуждаются в социальных сетях и на интернет-форумах различных феминистских групп¹². Но чаще проблема языкового сексизма остается незамеченной и редко обсуждается в СМИ, равно как и в учебных курсах старшей школы и ВУЗов.

Языковой сексизм проявляется как в словарном составе, так и в речи – кто, что, кому и как говорит, и какие вещи имплицитно выражаются при

этом в лексике, синтаксической структуре высказывания, интонации и пр. Однако рассматривать эти признаки только как лингвистические неверно, поскольку за письменным текстом или сказанной фразой стоит система культурных и общественных ценностей, именуемая по-разному в зависимости от ситуации: мировоззрение, традиция, очевидный порядок вещей, здравый смысл.

Позиции пола неравнозначны и неравномерно выражены в языке. Номинации мужчин и женщин отличаются смысловой нагрузкой и эмоциональной окраской. Пол в языке представлен асимметрично, однако распознать «мужское» и «женское» не составляет труда¹³. Языковой сексизм – явление многогранное, в данном контексте важно обратить внимание на его две ключевые характеристики:

1) Сексизм посредством языковых ресурсов способствует ограничению социальных прав и возможностей людей по признаку пола;

2) Языковой сексизм обеспечивает ретрансляцию гендерных стереотипов и предрассудков в процессе говорения и/или описания людей, как отдельных личностей, так и гендерных групп.

Языковой сексизм, или дискриминация по признаку пола с помощью языковых ресурсов, проявляется (в частности в русском языке) в:

- употреблении «обобщенных» форм мужского рода «по умолчанию», когда все участвующие в разговоре автоматически «записываются» в мужчины не зависимо от пола;

- отсутствии некоторых слов для обозначения женщин, например: *пилот* (профессия), но *пилотка* (головной убор); *поляк* (национальность), но *полька* (танец) и др.;

- уничижительном статусе для обозначения женских профессий и социальных статусов (например, *врач* – *врачиха*, *декан* – *деканша*), а также в передаче гендерных стереотипов и предрассудков в процессе говорения и/или описания людей (как отдельных личностей, так и гендерных групп) с помощью пословиц, фразеологизмов и устойчивых метафор (например: *девичья память*, *глава семьи*, *женщина – хранительница очага* и т.д.).

Классифицировать языковой сексизм можно по-разному, но суть проблемы будет прослеживаться во всех





листической окраски, негативно характеризующей человека по признаку пола. Практиковать несексистский язык можно как в речи, так и на письме. Главное помнить, что кроме непосредственного употребления гендерночувствительных форм, необходимо объяснять суть проблемы – почему важно менять сексистские формы и постоянно подчеркивать присутствие и равноправное участие женщин и представительниц/-лей других полов и гендеров в конкретных ситуациях и публичном дискурсе в целом.

Говорить о сексизме в языке, то есть об ущемлении прав по признаку пола нужно на системном уровне, например, можно сочетать статистические отчеты и результаты активистских инициатив, позволяющих понять, каким образом сексизм проявляется в повседневной жизни наших соотечественниц/-ков. Полезно вводить в обязательные программы обучения курсы и тренинги по социальному (не) равенству и ущемлению прав по признаку пола, а также разрабатывать и публиковать учебные пособия, объясняющие, каким образом проявляются разные виды дискриминации по признаку пола и как с ними бороться.

классификация¹⁴: языковой сексизм делает женщину социально «невидимой» и уничижительно характеризует ее достижения. За отсутствием и сниженным статусом языковых номинаций женщин кроется распределение социальных ролей: язык скрыто указывает на то, кем можно и следует быть женщине, а кем нельзя. То есть языковой сексизм ущемляет права женщин как социальной группы¹⁵.

На сегодняшний день нет какого-то одного способа смягчения сексизма в языке. Попытки создания и внедрения «включающего» языка происходят во многих странах, однако использова-

ние определенных методик зависит от структуры конкретного языка. В славянских языках несексистские (или гендерночувствительные) языковые практики еще только формируются, и какие методики смягчения сексизма приживутся – покажет время.

Важно помнить, что в какой-то степени искоренить языковой сексизм можно собственными силами, то есть внедрение гендерночувствительного языка – это вопрос практики. В силах каждого человека стараться использовать те языковые формы, которые не несут в себе сексистских грамматических форм и стереотипов или сти-

¹ Лихачев, Н. Сам ты тёлочка // TJournal.ru. 25.03.2015. – Режим доступа: <http://tjournal.ru/paper/meduza-rapport>.

² Пользователь zyalт (Ilya Varlamov). Почему наши женщины – лучшие // Живой журнал. 25.03.2015. – Режим доступа: <http://zyalt.livejournal.com/1307622.html>.

³ См. работы: Cameron, D. *Feminism and Linguistic Theory*. – New York: St. Martin's Press, 1992; Lakoff, R. *Language and Woman's Place*. – New York: Harper & Row, 1975; Pauwels, A. *Women Changing Language*. – London: Longman, 1998; Spender, D. *Man Made Language*. – London: Pandora, 1980 и многие другие.

⁴ См. например: Фуко, М. *Археология знания*. – Киев: Ника-центр, 1996; *Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности*. Работы разных лет. – Москва: Касталь, 1996.

⁵ Spender, D. *Man Made Language* // D. Cameron, ed. *The Feminist Critique of Language: A Reader*. London & New York: Routledge, 1998. – P. 98.

⁶ Там же, с. 96.

⁷ См. подробнее: Першай, А. Семантика пола: репрезентация гендерных отношений во фразеологии. – Вильнюс: ЕГУ, 2014. – С. 29-43.

⁸ О гендерном порядке в молодом СССР см.: Гапова Е. Революция и гендерный контракт, или Может ли комсомолка отказать комсомольцу? // *Неприкосновенный запас*. – 2008. – № 4 (60). – Режим доступа: www.magazines.russ.ru/nz/2008/4/ga28.html; Градскова Ю. «Обычная» советская женщина. – Москва: Компания Спутник, 1999; Пушкарева Н. Гендерная система Советской России и судьбы россиянок // *Новое литературное обозрение*. – 2012. – № 117. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nlo/2012/117/p5.html>; и др.

⁹ Лакофф Р. Язык и место женщины // *Введение в гендерные исследования*. – Ч. 2. Хрестоматия / [под ред. С.В. Жеребкиной]. – Харьков, Санкт-Петербург: Алетей, 2001. – С. 784-798; Спендер Д. Мужчина создал язык (там же, с. 775 – 783); Хеллингер М. *Контрастивная феминистская лингвистика* // *Феминизм и гендерные исследования*. Хрестоматия. – Тверь, 1999. – С. 91-98.

¹⁰ Горошко Е. Языковое сознание: гендерная парадигма. – Москва – Харьков: ИЯ РАН – ИД «ИНЖЭК», 2003; Зыкова И. Способы конструирования гендера в английской фразеологии. – Москва: Эдиториал УРСС, 2003; Кирилина А. *Гендер: лингвистические аспекты*. – Москва: Институт социологии РАН, 1999; *Гендер и язык* [ред. Кирилина А.В.]. – Москва: Языки славянской культуры, 2005; Никольская В. *Гендерные асимметрии и стереотипы в английской фразеологии*. дис. канд. филол. наук: 10.02.04. Нижний Новгород: Нижегородский государственный лингвистический университет, 2006; *Гендер как интрига познания* [сост. А.В. Кирилина]. – Москва: Рудомино, 2000 и др.

¹¹ Першай А. Колонизация наоборот: гендерная лингвистика в бывшем СССР // *Гендерные исследования*. 2002. – Вып. 7-8. – С. 236-249.

¹² См. например: Пользовательница shagirt (сооб. feministki/Livejournal). Некоторые материалы занятия по феминизму // *Живой журнал*. 26.01.2014. – Режим доступа: www.feministki.livejournal.com/3270279.html?style=mine#comments; Пользовательница syrykh (сооб. feministki/Livejournal). Женские суффиксы и патриархальность русского языка // *Живой журнал*. – 10.12.2012. – Режим доступа: www.feministki.livejournal.com/2438561.html.

¹³ См.: Малахова О. Ми у мові та мова в нас або мова і гендер // *Гендерный журнал «Я»*. – 2012. – № 3 (31). – С. 24-26. – Режим доступа: www.krona.org.ua/assets/files/journal/Gendernyi-zhurnal-Ya-31-2012.pdf; Першай А. Семантика пола: репрезентация гендерных отношений во фразеологии. – Вильнюс: ЕГУ, 2014. – С. 98-148.

¹⁴ См., например: Pauwels A. *op. cit.*; Bonvillain N. *Language, Culture and Communication: The Meaning of Messages*. Prentice Hall, 1997; Hellingner M., Pauwels A. *Language and Sexism* // M. Hellingner, A. Pauwels, eds. *Handbook of Language and Communication: Diversity and Change*. Mouton de Gruyter, 2007. – P. 651-684.

¹⁵ См. подробнее: Першай А. *Сексизм в языке* // *Пол/гендер: справочное пособие для журналистов*. – Минск: UNDP Беларусь, 2002. – С. 17-21.



ГЕНДЕРНОЧУТЛИВА МОВА VS ДИСКУРСИВНІ ВЛАДИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ЛІНГВІСТИКИ В УКРАЇНІ



ОЛЕНА МАЛАХОВА

У світовому англомовному дискурсі для означення політики, навчання й виховання, реклами, мови тощо, позбавлених виявів гендерних стереотипів, сексизму, гендерної асиметрії та нерівності, андроцентризму, тобто недискримінаційних за статтю, найчастіше послуговуються терміном *non-sexist*¹; в українськомовному дискурсі набули поширення терміни, похідні від поняття «гендерна чутливість»: *гендерночутливе* виховання (навчання, викладання), *гендерночутлива* мова, політика, *гендерночутливі* технології (наприклад, в освіті) та інші.

Розуміючи *гендерну чутливість*² як здатність та готовність людини (а) виявляти, помічати, (б) аналізувати та (в) реагувати своїми думками та діями на все, що пов'язане із дискримінацією за статтю, гендерною, нерівністю, гендерними стереотипами, сексизмом, *гендерночутливу мову*³ можемо визначити як використання ресурсів певної мови з метою творення усного чи писемного мовлення, позбавленого будь-яких дискримінаційних смислів, а також текст чи комунікативний акт як результат такого використання.

Мова – як і родина, школа, медицина, армія, культурно-соціальне середовище – є однією з інституцій *влади дискурсу* (термін Мішеля Фуко) чи *дискурсивної влади* – не вертикальної влади, що діє зверху вниз, а горизонтальної, децентралізованої, яка не належить

конкретній особі, а є ніби розлитаю в суспільстві, непомітною, проте надзвичайно впливовою щодо організації людського життя, формування світогляду та сегрегації людей за певними ознаками⁴. Оскільки мова відображає сьогоdnішній реальний світ – патріархатне суспільство, то вона як система відповідно також є андроцентричною, адже мова і мислення взаємозумовлені: об'єктивна реальність відбивається в концептуальній картині світу, а потім вербалізується у мові, і навпаки – поняття і уявлення про світ формуються через сприйняття певних мовних одиниць⁵. І саме гендерночутлива мова є тим універсальним інструментом, який можна – і треба! – передусім використовувати для деконструкції дискурсивних влад патріархатного світоустрою.

Гендерна лінгвістика як галузь мовознавства

Своєрідним полем дослідження й розвитку ресурсів гендерночутливої мови закономірно стає гендерна лінгвістика. Сучасний світовий науковий дискурс дедалі уважніше переглядає структуру й зміст як гуманітарних, так і негуманітарних наук крізь призму гендерної проблематики, ідучи в методології досліджень за все більш актуальною синергетичною⁶ парадигмою, унаслідок чого виокремилася й розвивається, зокрема *гендерна лінгвістика*; використовується також термін «лінгвістична гендерологія».

У лінгвістичних наукових колах були спроби розмежувати ці два терміни; залежно від того, який із коренів (*-гендер-* чи *-лінгв-*) використовується для утворення іменника, а який – прикметника, пропонувалося по-різному розуміти напрями і методику дослідження: гендерна лінгвістика визначалася як напрям лінгвістики, що зосереджує увагу на дослідженні мови в гендерному аспекті, а під лінгвістичною гендерологією малися на увазі гендерні дослідження загалом із застосуванням мови як інструменту чи одного із засобів відображення гендера, що, правда, на докладніші пояснення відмінностей таких двох підходів важко

натрапити.

За нашими спостереженнями, протягом певного часу (на початку виокремлення цієї нової галузі знання в українській лінгвістиці, наприкінці ХХ – початку ХХІ століття) обидва терміни функціонували в українському науковому дискурсі як абсолютні синоніми та найчастіше писалися поруч у дужках чи через *або*. Сьогодні ж спостерігаємо чітку тенденцію (не лише в українській, а й, скажімо, у російській мові) до переважання терміна «гендерна лінгвістика», про що може свідчити, наприклад, і кількість результатів у пошукових веб-інструментах: так, на запит «гендерна лінгвістика» 20.04.2015 року у пошуковику Google було отримано 27 000 (укр.) та 69 100 (рос.), а на запит «лінгвістична гендерологія» – 741 (укр.) та 3360 (рос.) посилають.

Отже, можна висновкувати, що внаслідок своєрідного природного відбору як назва галузі мовознавства, що зосереджує увагу на аналізові відображення гендера в мові та конструювання його в комунікативній взаємодії людей, усталився термін «*гендерна лінгвістика*».

Розвиток та уніфікація термінологічного апарату

Закономірно, що нова галузь наукового знання – гендерна лінгвістика (як і гендерна теорія загалом) – розширює свій термінологічний апарат, продовжуючи продукувати нові терміни. Із цим пов'язані дві проблеми, що потребують пильної уваги і власне лінгвістики, і міждисциплінарних наукових досліджень в гендерній тематичі: (1) дефініція змісту та уніфікація розуміння наявних та нових термінів, (2) обґрунтування та вибір правопису (нині часто безпідставно варіативного) уже використовуваних термінів та розробка чи творення нових – відповідно до словотвірних норм української мови.

(1) Дедалі продуктивніше з'являються і розвиваються синергетичні напрями / галузі наукового знання із «розширенням», чи, радше, «звуженням» – *гендерна: антропологія, географія, журналістика, історія, культура,*

лінгвістика, література, медицина, освіта, педагогіка, психологія, соціологія, статистика, філософія, фармакологія, юстиція та, можливо, інші. Кожна з них, ясна річ, формує свою термінологічну базу, ґрунтуючись на якійсь частині термінів гендерної теорії. І проблема виникає вже на етапі дефініції терміна «гендер» – з огляду на розуміння його залежно від вибору інтерпретативних рамок, підходів: есенціалістичного *індивідуалістичного (особистісного)* (статеворольового, заґрунтованого на біологічному детермінізмі та біологічному фундаменталізмі) чи конструкціоністських *інтеграційного* (гендер розглядається як продукт взаємодії з іншими людьми) і *інституційного* (вивчає, як соціальні інститути створюють гендерну відмінність і гендерну нерівність)⁷, а значить і всі похідні терміни, відповідно, відображатимуть у своєму значенні образний підхід.

Вузькоспеціальним дослідженням також, на жаль, часто не вдається стежити за розвитком гендерної теорії, тому повсюдно можна натрапити на катастрофічно застарілі пояснення на кшталт «слово «гендер» не має однозначного перекладу, в Американському словнику одне зі значень слова «gender» визначається як «класифікація статі», «стать»⁸, що використовувалося лише на першому з п'яти етапів розвитку терміну «гендер» – у 60-х – 80-х роках минулого століття⁹.

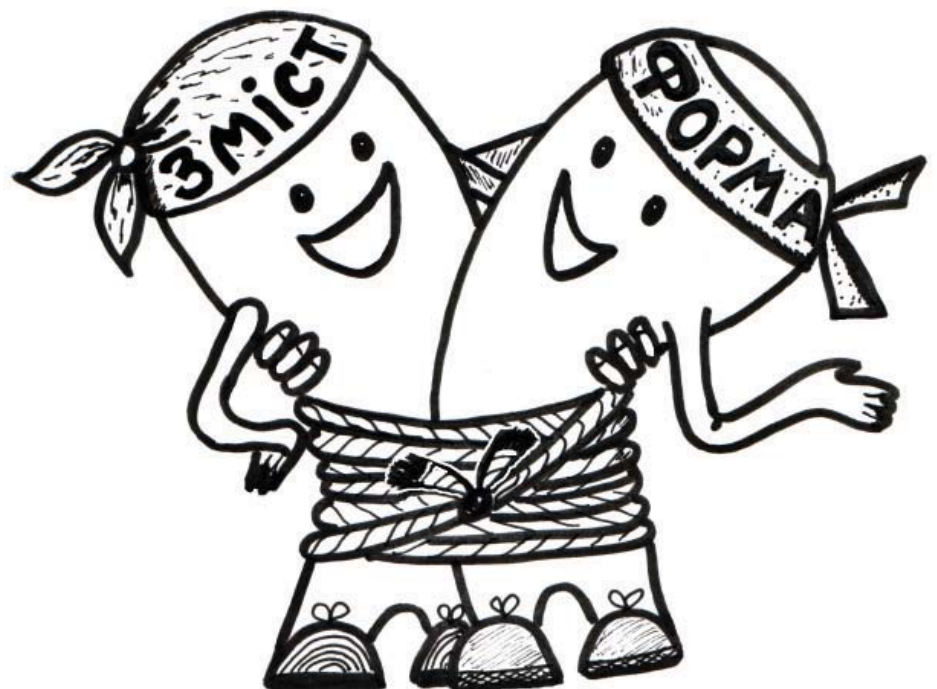
Усе нагальнішою, з огляду на це, видається потреба укладання енциклопедичного міжгалузевого термінологічного словника з гендерної проблематики, який би не тільки зібрав максимально можливий масив термінів, а й представив би з необхідними коментарями розвиток в діяхронії їхнього значення, акцентуючи увагу на найактуальнішому сучасному смислі.

(2) Форма, тобто правопис, уже наявних та новостворюваних (особливо похідних, складних) термінів, також часто, на жаль, обирається без належної уваги до правописних та словотвірних норм української мови – довільними або калькованими з англійської чи російської мов варіантами, а тому потребує пильних, виважених, обґрунтованих лінгвістичних коментарів.

До прикладу, спостерігаємо варіації написання прикметника, похідного від словосполучення «гендерна чутливість» у складі одного й того ж термі-

на: окремо у два слова – «...гендерно чутлива політика – система протекціоністських дій...»¹⁰, «...впровадження та моніторингу гендерно-чутливої політики...»¹¹. Відповідно ж до чинного Українського правопису¹² (§ 29, п. 1 (підпункти б, г) – Правопис складних прикметників) *необхідно писати разом – гендерночутливий* (як загальноосвітній – від «загальна освіта», легкоатлетичний – від «легка атлетика» (б) чи важкохворий, загальнодержавний (г) та ін.)¹³. Щодо написання *гендер / ґендер*¹⁴ вже можемо констатувати усталення уживання в українській мові обох варіантів, хоча правильним відповідно до правописних норм є лише перший.

Подібного правописного аналізу потребують, наприклад, терміни *гендерно/консервативні дискурси, гендерно/нейтральні процеси, гендерно/рольові моделі, гендерно/неконформна поведінка, транс/гендер, транс/спільнота* та багато інших, що складає перспективу одного з аспектів гендерної лінгвістики.



Малюнок О. Малахової

Стратегії фемінізації та нейтралізації як ресурс гендерночутливої мови

Українська мова, як відомо, належить до флективних¹⁵, і одним із її продуктивних способів творення слів є суфіксальний, причому суфікси крім формотворчої (утворення форм слів,

без зміни лексичного значення) мають також словотворчу функцію – тобто несуть у собі частину лексичного значення слова. Саме тому одним із перспективних напрямів досліджень є аналіз можливостей і труднощів застосування в українській мові *стратегій* (1) *фемінізації* (полягає у використанні наявних у системі певної мови та творенні нових фемінітивів – іменників жіночого роду на позначення осіб жіночої статі) та (2) *нейтралізації* (передбачає нейтралізацію граматичного роду ресурсами лексичних засобів мови)¹⁶.

(1) Розглядаючи стратегію фемінізації в українській мові, варто звернути увагу на такі аспекти: а) творення фемінітивів продуктивними суфіксами, б) критичний аналіз та оновлення Класифікатора професій України, в) використання фемінітивів, зафіксованих тлумачними словниками, г) закріплення статевого диморфізму.

В українській мові функціонує понад десяток суфіксів, які можуть утворювати назви осіб жіночої статі, щоправда, здебільшого від назв осіб

чоловічої статі, а не безпосередньо від назв роду діяльності чи застосування у діяльності предметів¹⁷. Проблемним і одночасно перспективним для розвитку гендерної лінгвістики залишається неможливість утворення фемінітивів від деяких назв осіб чоловічої статі та формальна заміненість

позицій фемінітивів назвами осіб жіночої статі, які вже функціонують в українській мові, але з відмінним, нетотожним лексичним значенням (*годувальник* – «той, хто утримує кого-небудь», але *годувальниця* – «жінка, яка годує груддю дитину»).

Оскільки тривалий час діяльність жінок обмежувалася приватною сферою, переважна більшість назв різноманітних професій і посад виникли і закріпилися у формі чоловічого роду (*будівельник, кресляр, астроном, хіромант, професор, директор*), що відображається, зокрема, і в офіційному документі – Класифікаторі професій України¹⁸; у формі жіночого роду зафіксовані, як правило, лише назви не дуже престижних, низькооплачуваних професій (*ворожка, манікюрниця, медична сестра*; хоча неофіційна назва професії *медбрат* давно успішно використовується у мовному узусі, але досі не є зафіксованою в офіційних джерелах). На особливу увагу з огляду на гендерне конструювання дійсності заслуговують тлумачення деяких назв професій, наприклад, *акушерка* – «жінка із середньою медичною освітою, яка має право самостійно надавати медичну допомогу при пологах», але *акушер* – «лікар-фахівець з акушерства».

Українська мова має також зна-

чний ресурс фемінітивів, уже зафіксованих у тлумачних словниках: як засвідчив аналіз, із 4540 назв осіб чоловічої і жіночої статі¹⁹ значна частина – 34,1 % – мають тотожне лексичне значення і можуть бути використані в однаковому контексті (ще 3,2 % – «паралельні» назви осіб жіночої і чоловічої статі із неоднаковим лексичним значенням, як *годувальник / годувальниця, пілот / пілотка, друкар / друкарка*), 59,9 % – іменники чоловічого роду, і лише 2,6 % – назви осіб жіночої статі).

Творення і використання фемінітивів в усіх стилях сучасної української літературної мови, з одного боку, усе ж закріплює на рівні мови і мислення статевий диморфізм, що вже стає предметом критики сучасної гендерної теорії, а з іншого боку є, на нашу думку, необхідним послідовним та логічним кроком на шляху зміни соціокультурної, і слідом за нею мовної норми²⁰ – як реакції на суспільні зрушення в сучасному світі, мета яких – як мінімум «зробити жінку видимою».

(2) Стратегія нейтралізації видається нам продуктивним і менш суперечливим ресурсом гендерночутливої мови, який для використання всього потенціалу у перспективі потребує, проте, набагато більших дослідницьких зусиль.

Окремим перспективним напрямом гендерної лінгвістики є аналіз відображення в мові *сексизму*²¹ (особливо на лексичному, фразеологічному, стилістичному рівнях) на якомога ширшому вербальному та невербальному матеріалі та розробка рекомендацій щодо уникнення його в суспільному дискурсі, особливо в контенті медій, офіційного та професійного спілкування, освітнього простору.

З огляду на окреслені напрями розвитку гендерної лінгвістики, реалізація ідей гендерної рівності видається неможливою без гендерночутливої (гендернонеупередженої, несексистої) мови, адже зміст і форма, як відомо, нерозривно взаємопов'язані: те, ЯК ми говоримо, є не менш важливим, ніж те, ЩО ми говоримо. Оскільки мова охоплює всі сфери життя й діяльності людей, то проблема використання гендерночутливої мови виходить за межі лише гендерної лінгвістики як мовознавчої дисципліни, а стає необхідним інструментом подолання гендерної дискримінації скрізь, де є людина.



¹ Дослівний переклад на українську терміна *non-sexist* як *несексистський/-а/-е* не завжди, не в усіх контекстах, може повністю й релевантно передавати смисл англійського терміна.

² Малахова Е. Словарик // В пошуках гендерного виховання: метод. посібник / О. Андрусик, Н. Водолажская, А. Ефимцева и др.; под ред. О. Андрусик и О. Марущенко. – Харьков: Золотые страницы, 2013. – С. 133.

³ У цьому випадку слово «мова», оскільки використовується за межами виключно лінгвістики, уживається у найширшому значенні, включаючи і мову як систему і мовлення як комунікативний акт.

⁴ Гендер для медій // М. Маєрчик, Л. Малес, Т. Марценюк, О. Плахотнік, О. Приходько, О. Синчак та С. Шимко. – Київ: Критика, 2013. – С. 30-35.

⁵ Див. докладніше Малахова О.А. Ми у мові і мова в нас або Мова і гендер // Гендерний журнал «Я». – Харків: ГІАЦ «КРОНА», 2012. – № 3 (31). – 40 с. – С. 24-26.

⁶ Термін «синергетика» (від гр. *synergeia* – спільна дія, взаємодія) уведений німецьким фізиком Г. Хакеном.

⁷ Докладніше про інтерпретативні рамки гендерної теорії див. *Гендер для медій* // М. Маєрчик, Л. Малес, Т. Марценюк, О. Плахотнік, О. Приходько, О. Синчак та С. Шимко. – Київ: Критика, 2013. – С. 42-58.

⁸ www.library.vsmu.edu.ua.

⁹ Шилина А.Г. О содержании терминов «гендер», «феминизм», «феминность» / «маскулинность» / А.Г. Шилина // Культура народов Причерноморья. – 1999. – № 8. – С. 148-152.

¹⁰ Циганкова Г.П. Психологія гендерного виховання у вищому коледжі (2009). – Режим доступу: <http://medbib.in.ua/slovar-genderniyh-terminov-42489.html>.

¹¹ Корбанезе В. Комплексний гендерний підхід у державній службі зайнятості України: посібник для тренера (2011). – Режим доступу: http://www.gender.ilo.org.ua/Pages/publications_ukr_new.aspx.

¹² Український правопис (будь-яке видання після 1993 р.). – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/pravopys/rozdil1.htm#par29>.

¹³ Зрештою, якщо «натягнути» Примітку 1 до підпункту г) згаданого параграфу, можна припустити написання окремо, у два слова, хоча нам це видається неприйнятним і невинуватим саме з погляду термінології, але для написання прикметника «гендерночутливий» через дефіс в українській мові немає жодних підстав.

¹⁴ Малахова О.А. Ми у мові і мова в нас або Мова і гендер // Гендерний журнал «Я». – Харків: ГІАЦ «КРОНА», 2012. – № 3 (31). – 40 с. – С. 24-26.

¹⁵ Тобто більшість слів мають закінчення (флексію) – змінну частину в кінці слова.

¹⁶ Гендер для медій // М. Маєрчик, Л. Малес, Т. Марценюк, О. Плахотнік, О. Приходько, О. Синчак та С. Шимко. – Київ: Критика, 2013. – С. 126-128.

¹⁷ Докладніше про творення фемінітивів в українській мові див. *Нелюба А.М.* «Гендерна лінгвістика» і малопродуктивні словотворчі засоби / А.М. Нелюба. – Лінгвістика. – 2011. – № 1 (22). – С. 135-142.; *Нелюба А.М.* Інноваційні зрушення в українському жіночому словотворі / А.М. Нелюба. – Лінгвістика. – 2011. – № 2 (23). – С. 49-59. // Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ling/2011_2/8.pdf.

¹⁸ Класифікатор професій України. – Режим доступу: <http://www.rabota.kharkov.ua/professions>.

¹⁹ Словник української мови, т.т. 1 – 11, Київ: «Наукова думка», 1970 – 1980.

²⁰ Мовна норма – явище не статичне, а динамічне, покликане відповідати вимогам часу.

²¹ Див., зокрема, розвідки Бекер Ю., Дмитрієвої М., Кедрон К., Кісь О., Марценюк Т., Маслової О., Першая О. та багатьох інших.

НАШЕ АВТОРСЬКЕ КОЛО:

Глушук Віталіна – студентка Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк).

Дослідницькі інтереси: сучасна література, театр, політика, кіно. *Останні проекти:* I-й етап програми Британської ради «Активні громадяни» (лютий 2015 року); Львівський книжковий форум; членство в організації «Арт Ефект» (культурне мапування Луцька у 2013/2014 роках).

Контакти:

vitalina.glushchuk@gmail.com

Дідик Надія – дослідниця у сфері політекономії (співвідношення політекономії і нових соціальних рухів), вивчала право та англійську філологію в Київському національному лінгвістичному університеті та політологію у Вільному університеті Берліна.

Останні проекти: Amnesty International, European Exchange та Молодіжний Європейський Рух, інші проекти, що сприяють демократизації суспільства, гендерній рівності, політичній освіті та політичній поінформованості, популяризації політекономії.

Контакти: nadyadidyk@yahoo.com

Дудко Єлена – студентка магістерської програми з гендерних студій Лундського університету (Швеція), членкиня редакторського кола журналу «Utrikes perspektiv» при Лундському університеті.

Дослідницькі інтереси: гендер і націоналізм / мілітаризм.

Контакти: dudko.olena@gmail.com

Карпов Володимир – технічний адміністратор дистанційних онлайн-проектів і адміністратор веб-порталу ГІАЦ «КРОНА».

Дослідницькі інтереси: гендерні до-

слідження, глобалізація, дистанційне навчання.

Контакти: vladimir.tasso@gmail.com

Котіна Влада – студентка Харківського національного університету радіоелектроніки, спеціальність – автоматизація і комп'ютерно-інтегровані технології.

Дослідницькі інтереси: фотографія, радіотехніка, ОС Лінуks, трансгендерність.

Останні проекти: розробка системи «розумного дому».

Контакти: через редакцію журналу «Я».

Курлович Аліна – власна кореспондентка, волонтерка ГІАЦ «КРОНА», студентка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, спеціальність – українська мова і література, редагування освітніх видань.

Дослідницькі інтереси: історія і досягнення жінок, гендерна теорія, журналістика, поетика.

Контакти: alinakurlovich@ukr.net

Малахова Олена – кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри української мови, завідувачка кафедри гендерночутливих технологій в освіті, директорка Гендерного центру Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, експертка й тренерка ГІАЦ «КРОНА» та Всеукраїнської мережі осередків гендерної освіти вищих навчальних закладів.

Дослідницькі інтереси: гендерна лінгвістика, гендер і освіта, літературне редагування з увагою до гендерночутливої мови, лінгвістичний аналіз тексту, європейські студії.

Останні проекти: експериментальна робота регіонального рівня «Науково-методичні засади впровадження гендерних підходів у систему роботи навчальних закладів».

Контакти: omalakhova@ukr.net

Марценюк Тамара – кандидатка соціологічних наук, доцентка кафедри соціології Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Дослідницькі інтереси: соціологія гендера, соціальна структура суспільства, гендерні відносини та гендерна політика (в Україні та Швеції); соціальна нерівність і соціальні проблеми; жіночий, чоловічий та ЛГБТ рухи; розмаїття (diversity).

Останні проекти: Гендер, нація та революція: роль жінок у протестах на Євромайдані 2013 – 2014; розробка навчальної програми з питань недискримінації і гендерної рівності для учасниць/-ків «Ініціативи з розвитку аналітичних центрів України».

Контакти: tarakuta@gmail.com

Першай Александр – експерт з гендерних питань, лінгвіст, спеціаліст у галузі теорії культури, редактор освітнього феміністського альманаху «Жінки в політиці: нові підходи до політичного», доктор філософії, доцент Європейського гуманітарного університету (Вільнюс, Литва).

Дослідницькі інтереси: гендерна лінгвістика, сексизм у мові й культурі, трансгендерність, теорія націоналізму, націєтворення у Східній Європі.

Контакти: apershai@gmail.com, ehu-lt.academia.edu/AlexanderPershai

ШАНОВНІ ЧИТАЧКИ Й ЧИТАЧІ!

«ГЕНДЕР І ЛОКАЦІЯ» – тема наступного числа гендерного журналу «Я». Ми матимемо змогу співставити поселенську та гендерну структури суспільства, схарактеризувати гендерні проблеми, притаманні окремим локаціям (регіонам, країнам, районам тощо), виявити гендерні проблеми переселенко/-ців з тимчасово окупованих територій.

Звичайно, тематика випуску не обмежуватиметься вищезазначеними напрямками. Як завжди, редакція вітає максимально широку тематичну палітру матеріалів.

Якщо Ви бажаєте опублікувати свій текст на сторінках даного тематичного випуску, **до 1 червня** поінформуйте, будь ласка, про Ваш намір редколегію, написавши у довільній формі листа за адресою: oleg.maruschenko@gmail.com. У листі обов'язково вкажіть тему публікації (принаймні, орієнтовну). Повний же авторський текст очікуємо **не пізніше 20 липня**.

Усі технічні вимоги до оформлення тексту будуть узгоджені в ході робочого листування.



ГЕНДЕРНИЙ ПОРТАЛ

- Велика електронна бібліотека книжок, збірників, посібників, матеріалів та статей з гендерної тематики
- Можливість пройти дистанційне онлайн-навчання на двох рівнях – базовому і поглибленому
- Резонансні тематичні новини з усього світу
- Експертні публікації та коментарі
- Аудіо- та відеоматеріали
- Електронна версія всіх номерів гендерного журналу «Я»
- Гендерне законодавство і глосарій
- Електронна версія власних видань нашого центру

А також багато іншої інформації та сервісів для всіх, хто цікавиться гендером.

Для пропозиції матеріалів достатньо надіслати статтю або просто повідомлення в будь-якому зручному для Вас форматі на адресу center.krona@gmail.com

Наш інтернет-портал передбачає широку участь дописувачів – фахівців, що формують якісну базу знань, в якій у демократичному стилі і різних комунікаційних формах розглядаються актуальні на сьогоднішній день в Україні гендерні питання.

У ПОШУКАХ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ

(російською мовою)

Методичний посібник пропонує в легкій і захопливій формі замислитися над сутністю сучасного навчально-виховного процесу, усім разом – педагогам дитячого садка і школи, батькам, адміністрації – пошукати шляхи та способи реалізації гендерного виховання, щоб створити умови для всебічного розвитку наших дітей, допомогти їм вирости щасливими й успішними.

У книзі докладно описано можливі напрями такої роботи у межах перших двох ступенів освіти. Особливістю видання стало те, що його авторський колектив – це люди, які саме й працюють у дитсадках і школах, а також в університетах, і які спілкуються з різновіковою аудиторією. Їхній особистий досвід практичної реалізації гендерного виховання надасть реальну допомогу тим, у кого є бажання впроваджувати подібні інновації у своїх навчальних закладах.

Посібник буде корисний усім, хто працює в дошкільній і шкільній освіті, студентству педагогічних спеціальностей, батькам, бабусям і дідусям, дітям, усім, хто цікавиться гендерною тематикою, проблемами сучасної освіти й виховання.

Електронна версія видання доступна на нашому порталі www.krona.org.ua. Отримання друкованої версії можливе за попередньою домовленістю.



